

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund
Nr 5 Årgång 75 2020

OBS! Får ej kopieras till andra hemsidor sid 1-32

Väla skola på Skansen. Fröken ringer i klockan inför skoldagen. Väla är en socken i Västergötland, och barnen som gick i skolan bodde i byarna runt omkring. De var barn till bönder och torpare. Läs mer om Väla skola på sidan 8.

Foto: Pernille Tofte. Fotot skyddas av upphovsrättslagen och får inte användas av tredje part utan Skansens/fotografens samtycke.

- Hösthälsningar från Lena, sid 3**
- Väla skola på Skansen, sid 8**
- SKRUVA-projektet i Hökerum, sid 15**
- Frans G Bengtsson i Gullspång, sid 18**
- En vacker bok om Fridenebygden, sid 21**
- Tankar frå bôgda, sid 24**

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Hösthälsningar från Lena	3
Tacksam över nätverken	4
Coronatid i trädgården, Vallby Sörgården	5
Ösans uttrar gav namn åt socknen Ottravad	6
Årsmöte i Varnhem med oväntat besök	7
Väla skola på Skansen	8
Landshövdingen som avsattes, A M Lagerberg ...	12
Sagolandet Skaraborg	14
SKRUVA-projektet i Hökerum	15
Claes Adelsköld byggde Nolhaga slott	16
F G Bengtssons minnesbibliotek i Gullspång	18
Folke Dahlberg hyllad med bilder	19
Solberga mejeri i Eriksberg	20
En vacker bok om Fridenebygden	21
Vän Vallebygd var välbevakad	22
Koleraepidemin i Ödenäs 1834	23
Hänt på bôgda, Inga dålia pajka	24
Årets Ornungastämman annorlunda	25
Drottningen av Tiveden	26
Nytt tak på fornstuga i Hangelösa	27
Ester höll kontakt med vykort	29
Kolmila i Varola	30
Ny ordförande i Husaby	31

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2020.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

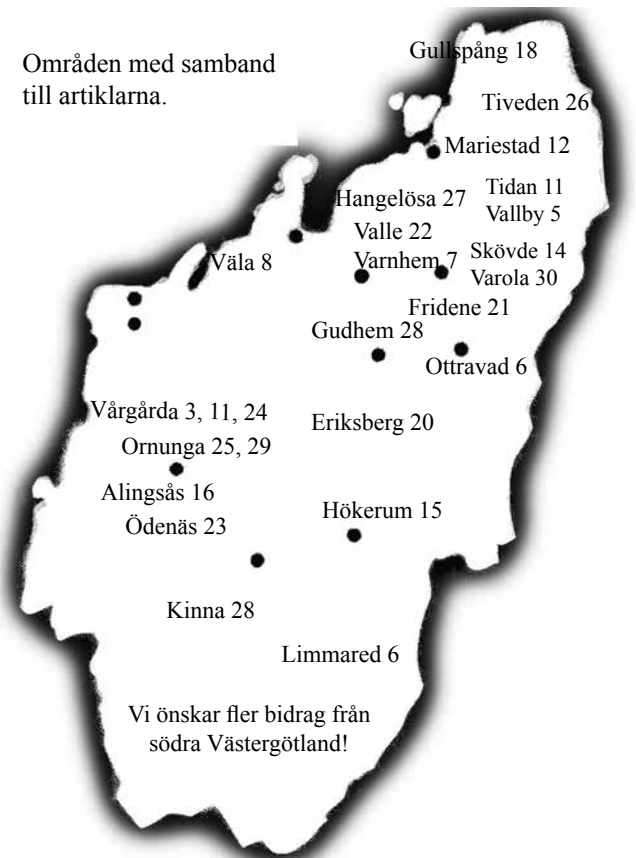
ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 75
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2020 150:-

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Dessutom har vi några fler som är knutna till redaktionen. Se sidan 31.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi 20 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Hösthälsningar från Lena

Då har det blivit höst, igen. Ett år går fort trots det senaste halvårets inställda arrangemang. Sedan årsstämman den 3 juni, har vi i förbundsstyrelsen hunnit med tre styrelsemöten. Ett telefonmöte och två fysiska. Vid det senaste mötet firades våra nya kanslilokaler in. Vår fantastiska medarbetare Eva Mann sitter numera på ett kontor tillsammans med personalen på Västergötlands museum i Skara.

Vi har fått jättefina lokaler och vi känner oss väl emottagna på museet. Har ni vägarna förbi Skara, så kika gärna in och hälsa på. När vi får möjlighet att starta upp vår ordinarie kursverksamhet igen så ser vi fram emot ett ökat samarbete med Västergötlands museum, deras professionella och kunniga personal samt deras imponerande samlingar och utställningar. Vore kul om vi kunde ses på någon av de utbildningar som i skrivande stund anordnas av Studieförbundet Vuxenskolan och oss i hembygdsrörelsen, som berör den digitala mötestekniken samt vikten av marknadsföring, och hur vi kan använda oss av sociala medier.

Enkät

Det pågår en dialog mellan de fyra hembygdsförbunden i väst (Bohuslän, Dalsland, Göteborg och Västergötland) och Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Hur ser det ut för våra hembygdsföreningar i regionen? Hur har föreningarna påverkats av coronapandemin? Vilka arrangemang har kunnat genomföras? Vad kommer att behövas för resurser när coronapandemin släppt taget om oss? Hur har föreningarna kunnat ställa om?

För att få lite mer kött på benen för hur det ser ut för oss hembygdsföreningar i Västergötland, så kommer vi att skicka ut en enkät under hösten. Enkäten är

Höstfärger. En oktoberbild från Göta kanal.
Foto: Monika Moberg Kilefors

Lena Gustafsson,
ordförande i
Västergötlands
Hembygdsförbund

viktig för oss alla så att vi får en rättvisande bild av läget. Så lägg några minuter på att besvara den. Allas svar kommer att vara betydelsefulla för arbetet framåt i hembygdsrörelsen. Och för att vi skall kunna hjälpa och stötta varandra på bästa sätt.

Borås 2021 och Bollebygd 2022

Som ni förstår, tvingas vi ställa in ”Årsstämma del 2” som vi planerade att genomföra i Bollebygd i höst. Vi får helt enkelt satsa på nästa års stämma som kommer att äga rum i Borås. År 2022 ser vi fram emot att göra ett nytt försök att besöka Bollebygd. De utmärkelser och uppvaktningar som skulle utdelats vid årets stämma kommer, efter kontakt med berörda personer och föreningar, att utdelas i Borås nästa år.

Jag vill också tacka för alla trevliga och givande möten jag som delaktig i styrelsen i VHF får ta del av och delta vid. Allt ifrån samarbeten till arkivering och utveckling av vår rörelse. Härligt med så mycket kunskaper, viljor och inspiration!

Fortsätt med allt fantastiskt som görs för att ta med vår hembygd och historia in i framtiden!

Hälsningar Lena

Tacksam över nätverken

När fäbodstintan skulle meddela sig med omvärlden eller locka hem korna till kvällen så gick hon kanske upp på en hög kulle eller ett berg och blåste i sin näverlur. Skulle meddelandet längre bort blåste stintan i närmaste fäbodvall meddelandet vidare till nästa vall.

Det här var, lite slarvigt uttryckt, ”lokal kommunikation på hög nivå” för länge sedan.

Idag har vi telefoner, datorer och mängder av teknik till vårt förfogande när vi ska meddela oss via våra kommunikationsnät, vare sig vi befinner oss långt bort från varandra eller nära.

Hembygdsföreningar och förbund kommunicerar inte sällan via e-post. Att sända iväg nyhetsbrev och meddelanden är envägskommunikation som blir tvåvägskommunikation när någon svarar på meddelandena, dvs en återkoppling eller feedback sker, och då vet vi att vi har fått kontakt. Idag förmedlar dagligen våra e-post-serverar mängder med information. Det gör oss då och då informationströtta och vi orkar helt enkelt inte med alla dessa ordsvärmar. Men vi kan sortera och skicka vidare.

Vidarebefordra

Kontaktpersonen i föreningsstyrelsen (till förbunden) har en viktig uppgift. Med ett knapptryck kan denna enkelt sända all väsentlig inkommande information vidare till den övriga styrelsen. Då har man i förväg fått nys om vad som är på gång inom hembygdsrörelsen och kan ta upp de frågor som är aktuella. Varje enskild medlem kan även prenumerera på nyhetsbrev och få hem dem direkt.

Nu har kanske inte alla föreningar e-post, utan då gäller den gamla vanliga postgången. Och så finns ju telefoner samt lokaltidningar, där man kan annonsera.

Hembygdslokaler

Det finns drygt 20 hembygdslokaler i Västergötland. Oftast ingår hembygdsföreningarna inom en kommun eller nära områden. I kretsen tas gemensamma frågor upp. Ibland arrangerar man saker tillsammans.

Hemsidor och facebook-grupper

Alla hembygdsföreningar, anslutna till Sveriges Hembygdsförbund, har tillgång till förbundets hembygdsportal, där man utan extra kostnad kan skapa sin hemsida utifrån en fastställd mall.

Titta gärna som exempel in på Herrljunga Hembygdsförenings hemsida.

Under rubriken Meny längst upp till vänster på sidan har hembygdsföreningen lagt in en rad olika sidor som Herrljunga Hembygdsförenings bild- och dokumentarkiv och Bli guidad på Haraberget, för att nämna några sidor.

Herrljunga Hembygdsförening har även en facebook-grupp, där verksamhet och foton läggs ut löpande. Tidanbygden är en annan fb-grupp, där Arnold Karlén visar gamla och nya foton från just Tidanbygden. En del föreningar lägger ut korta videospelningar, som exempelvis i Hova Hembygdsförening. ”Här går stocken genom sågen.” Rubriken är Myrhult.

Vandringar i coronatider

I år möts man av *Inställt* på många hemsidor. Det är inte särskilt upplyftande, men vad gör man? Naturvandringar är det flera föreningar som anordnar. Drive-in-gudstjänster inbjöds till av Odensåkers och Svenatorp-Forsby hembygdsföreningar i maj.

Gudhembygdens Hembygdsförening anordnar under sommaren och hösten tipspromenader i en barnvagnsvänlig bana vid Forentorp invid riksväg 184 mellan Falköping och Skara. Läs om detta på sidan 28.

För den som är intresserad av Fristadbygdens historia rekommenderas en vandring på kulturstigen i Fristad. Hembygdsföreningen har i samarbete med Skogsvårdsstyrelsen i Västra Götaland gett ut en skrift, där man får lättillgänglig kunskap om vad man ser på vandringen.

På sidan 7 i detta nummer kan vi läsa att det inte enbart är medlemmar som besöker årsmöten utomhus. Det finns även dem som råmar ja eller nej till besluten.

Även från Fredsberg har vi fått ett foto från Ulla Henningsson, som berättar att hembygdsföreningen har avklarat sitt årsmöte utomhus.

Det här är endast några exempel. Titta gärna in på din förenings hemsida för att se vad som är på gång.

Monika Moberg Kilefors

Klosterkvarnen inom naturreservatet Forentorpa ängar lär ha hört till Gudhems kloster, som anlades på 1160-talet och upphörde på 1500-talet. Kvarnen sägs ha varit en skvaltkvarn.

Coronatid i trädgården till Vallby Sörgården

En söndag i slutet av augusti serverades kaffe i trädgården till kulturresevatet Vallby Sörgården utanför Skövde. Vallby Sörgården ägs gemensamt av hembygdsföreningarna i Tidan och Våring-Locketorp. Thore Wilsson, Lars och Siv Johansson, Tidan, har satt sig i utemöblerna i trädgården för att invänta kaffet. Den här söndagen ledde förre museichefen i Skövde, Göran Lundh, en vandring i markerna runt Vallby.

Vallby Sörgården, Skaraborgs enda kulturresevat, har varit öppet flera helger i sommar. Men det går även att besöka Vallby när som helst för egna promenader i omgivningarna. Det finns gott om informationsbroschyrer i anslutning till gården, där man kan ta del av historien.

Arkeolog Göran Lundh vid ett annat tillfälle, en stadsvandring i Skövde.

Man kan ta sig runt i Vallbys marker längs en enkel promenadslinje på några kilometer, som börjar vid fågatan och går mellan 1800-talets små odlingstegar och öppna diken. Stigen leder till Jämmerkullen, där alla järnåldersgravarna ligger tätt. Kanske kan man ana en omkullvält skeppssättning, som för tusen år sedan var

en farbar å. Skövdes enda runsten står väl synlig, fint bevarad och med text.

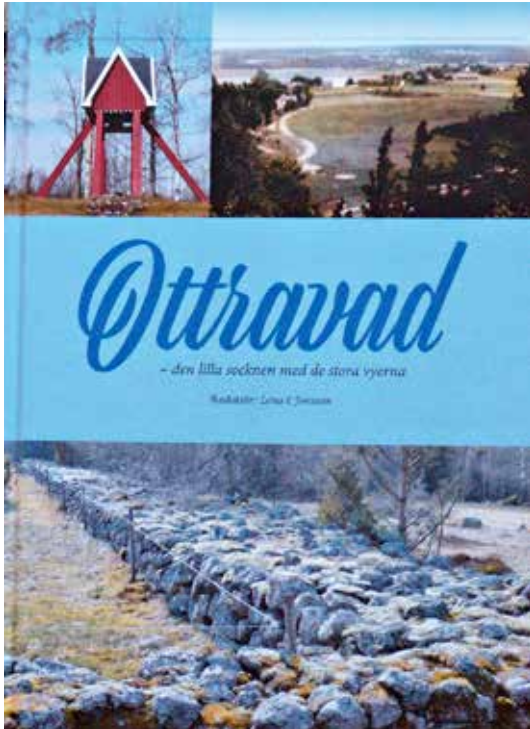
Just den här söndagen ledde arkeologen och förre museichefen Göran Lundh en vandring i markerna. Göran har tidigare varit ordförande i föreningen Vallby Sörgården, men han flyttade för några år sedan från Skövde.

Monika Moberg Kilefors

Vid ett takförsett bord i trädgården serverade flera medlemmar i Föreningen Vallby Sörgården kaffe med hembakat bröd, läckert serverat på fat. Ett stort tack för det!

Ösans uttrar gav namn åt socknen Ottravad

Ottravad – den lilla socknen med de stora vyerna heter en ny bok.

Ottravad har fått sitt namn av Ösan. Det kan låta märkligt, men det lär fordomdags ha varit gott om uttrar i Ösan och utter heter oter på västgötska. Vad betyder förstås att här fanns ett vadställe vid ån Ösan.

Ösan skall ha och ha haft gott om änder, kräftor och fiskar, berättas det i nya boken Ottravad. Jag vet, min pappa växte upp några mil norrut vid Ösan och berättade gärna om när han och hans bror med händerna plockade kräftor ur ån.

Stora vyer

Ottravad – den lilla socknen med de stora vyerna heter boken och som så många andra bygger den på arbetet i en studiecirkel hos Studieförbundet Vuxenskolan. Lena E Jonsson är redaktör och mycket av materialet bygger på en torpinventering redan på 70-talet och de kunskaper som då förmedlades av Artur Rudmarker. I början av 2010-talet startade en ny inventering, ledd av Britt Rudmarker, och hon medverkar också flitigt i boken tillsammans med Göte Johansson och Eva Gustavsson. Stig Lundberg svarar för bearbetningen av det rika bildmaterialet, och massor av värdefulla gamla bilder kan avnjutas. Boken är på nästan 300 sidor i A4-format.

Ökestöten

I boken berättas om den kyrka som fanns här i 660 år, men som revs i början av 1800-talet. Kyrkbyn bröts helt upp när gårdarna skiftades ut.

Boken skildrar det mesta i bygden, men mest handlar det om människorna och deras gårdar. Det är inga torra fakta, utan här presenteras allt både i fest och vardag. Inte minst spännande är de många folkliga namn man möter som läsare.

Här finns exempelvis Ökestöten. Han hette Sven Otter och var kyrkvaktmästare och kyrkestöt, det vill säga han skulle stöta till och väcka dem som somnade under de ändlöst långa predikningarna.

Lure-Johan

Namnet Lure-Johan låter klurigt, men namnet kommer efter torpet Luren som Johan Lindgren skall ha kommit från. Och Svärte hette egentligen Johan Andersson som fick sitt levebröd av att färga garn och kläder svarta.

Galgaberget är en mycket gammal gård där det skall ha funnits en avrättningsplats. Trots det har här fötts både poesi och en hembygdsrevy.

Alla dessa folkminnen gör boken till spännande lokal kulturhistoria. Här finns massor av fakta om olika verksamheter och organisationer, men framför allt får man massor av lokalfärg från flydda tider.

Hans Menzing

Limmared

Limmared har Sveriges äldsta glasbruk som fortfarande är i drift. Grundat 1740. Vid arkeologiska utgrävningar i Norrköping nyligen hittades ett sigill från en glasflaska som är tillverkad i Limmared år 1757. På sigillet står det LGB, vilket betyder Limmareds glasbruk. Det står också AG, vilket är glasblåsaren Adam Giöbel som har blåst flaskan. Sedan står det året 1757.

Hembygdsföreningen har en stor glassamling som väl representerar den produktion som funnits i Limmared genom åren. Den här samlingen finns nu i Glasets Hus i Limmareds centrum.

Saxat ur Limmareds Hembygdsförenings hemsida

Årsmöte i Varnhem med oväntat besök

Knappast koråmasäkert årsmöte vid hembygdsgården Stenslund hos Skarke-Varnhems Hembygdsförening. Foto: Ari Laaksonen

Lördagen den 19 september var jag på årsmöte med Skarke-Varnhems Hembygdsförening vid deras hembygdsgård Stenslund. Ett trettiotal medlemmar hade slutit upp denna lite grå septemberrdag med regnet hotande i de låga molnen. Vi var placerade på gräsmattan framför ladan på behörigt coronaavstånd från varandra.

Mötet inleddes med att jag fick fullgöra mitt uppdrag att från Västergötlands Hembygdsförbund överlämna diplom till två aktiva föreningsmedlemmar, Margareta Dahlin och Kent Friman, som av föreningen uppmärksammades för sina mångåriga insatser i föreningens forskningsgrupp.

I samband med att ordföranden Bo Hermansson öppnade mötet anslöt ett trettiotal nyfikna kvigor i hagen alldeles bakom våra ryggar, en i högsta grad oväntad och ovanlig skara årsmötesdeltagare. När ordföranden, efter det att verksamhets-, ekonomisk- och revisionsberättelsen föredragits, frågade mötesdeltagarna om styrelsen kunde beviljas ansvarsfrihet hördes från de tvåbenta mötesdeltagarna ett enhälligt ja, medan det från den fyrbenta skaran hördes ett mer fundersamt Mmmm... Årsmötet må ha varit coronasäkert men inte koråmasäkert.

Dömd till döden för att ha huggt ner frukträd

Efter mötet fick vi ta del av en berättelse om Ryttaren Hans Månsson från Hanaskede som år 1640 hugger ned sex frukträd ur Kronans trädgård i Varnhem för att bli göra mankammar till gårdens hästar, och för detta illdåd döms han till döden. Men efter ingripande från Drottning Kristina ställs han inför valet att hängas eller att gå i exil till New Sweden, Sveriges kolonibildning i Amerika. Denna historia stannar inte med det, fortsättning följer med kontakter med nu levande ättlingar som engagerar sig i de nedhuggna träden i Varnhem.

Mer om detta (och mycket annat) finns att läsa på föreningens hemsida www.varnhemshistoria.se under fliken "Klosterträdgård i Varnhem".

Efter en avslutande fikastund så vände jag hemåt över Billingen med ett roligt minne från ett annorlunda årsmöte och med en fantastisk berättelse att fundera över.

*Ola Wirtberg
Lerdala*

Väla skola på Skansen

Efter 75 år av långa diskussioner om ett skolmuseum på Skansen, som skulle visa äldres skolmaterial, blev detta verklighet 1966 med Väla skola. Några år efter den första folkskolestadgans tillkomst 1842 hade stockholmsgrosshandlaren och skeppsredaren Abraham Rydberg, känd bland annat för Hotell Rydberg vid Gustav Adolfs torg, skänkt två skolhus till sin hemförsamling. Det ena i Örslösa som finns kvar och det andra i Väla socken.

Skolan hade ändrat sitt utseende under sin långa tid när den flyttades till Skansen, men man beslöt då att återföra byggnaden i sitt ursprungliga skick som Lancaster-skola, som kännetecknades av ett program med enligt den tidens omfattande undervisning som skulle förbereda för läroverken. Dock fick den bli som den såg ut 1910. Skolan överlämnades som gåva av Väla församling och man fick ytterligare medel från en rad fonder för den slutliga ombyggnaden.

Skolplikt

Då skolstadgan föreskrev skolplikt var det viktigt att få igång verksamheten i landet och det var kyrkoherden som enligt lag var ålagd att svara för undervisningen tillsammans med komministern. Det var viktigt att undervisningen i katekesen kom igång och det passade väl för kyrkan att uppbyggnaden av fattigskolan, som den först benämndes, att nå alla grupper i samhället.

Besuttna familjer hade länge ordnat med egen undervisning i läsning och räkning. Man organiserade det så nu att i varje by eller rote utsågs en läskunnig person som skulle hålla skola tills barnen kunde sin katekes och budorden. Läsundervisningen kom dock att bestå mest av själlöst utantillpluggande. Redan 1796 fanns en plan för hur undervisningen skulle gå till. Man skulle börja och avsluta dagen med morgon- och aftonbön. Gossarna skulle placeras för sig på ena sidan av salen och flickorna på den andra. Uppdelningen skedde efter kunskapsnivå. De okunnigaste sattes nederst. Denna uppdelning fanns kvar i byskolorna ända fram till slutet av 1940-talet. Avdelningarna undervisades var för sig. De kunniga undervisades klockan 7–9 och 2–4 och de mindre försigkomna 9–11 och 1–2.

Enligt stadgan skulle i varje stads och sockens församlingar finnas minst en fast eller ambulerande skola med vederbörligen godkänd lärare. Skolorganisationen skulle genomföras inom fem år. Den antagne läraren skulle i årslön åtnjuta minst 16 tunnor spannmål och

15 riksdaler och 16 skilling banko. Dessutom skäligen bostad och nödigt bränsle. Han skulle också få foder till en ko och en bit land för odling av egna grönsaker, vilket kunde ingå i undervisningen. För utbildning av skollärare skulle varje stiftsstad inrätta ett folkskoleseminarium. Lancasterskolan fanns kvar i början men kritiserades hårt för sin inlåsning i okritiskt pluggande. Dock fick kyrkans inflytande stor roll och skolan blev främst ett katekespluggande som behölls ett halvsekel framåt. Det ambitiösa program som man haft från början kom alltså av sig. Undervisningen i den ambulerande delen ägde ofta rum i stugorna bland spinnrockar, supande bönder och skvallrande käringar. Den debatt vi har idag vittnar om hur det fortfarande är svårt att få en skola som är väl anpassad till dagens krav.

Framväxten av Väla skola

Väla socken tillhör Råda pastorat och Lidköpings kommun och ligger inklämd mellan vägen Tun – Lidköping och vägen Vänersborg–Lidköping, väg 44. Vägen förbi Väla är så smal att två bilar med näppe kan mötas. Tidigare hörde Väla till Örslösa pastorat med övriga socknar Söne och Gillstad. Det blev då naturligt att tilldela Väla den nya skolan vars upptagningsområde var Väla och Gillstad. Abraham Rydbergs donation blev alltså starten för skolverksamheten i Örslösa och Väla. Tanken hos Rydberg var en skola i Örslösa, men för att nå barnen i Gillstad behövdes en skola inte så långt bort. Valet föll på Väla. Det var viktigt att husen stod på säker grund och man löste tomtfrågan genom att kyrkvärden Lars Andreasson upplät en tomt utmed landsvägen som avdelades och som betalades med lagligen stadfäst av Taxeringsman årlig avgift till stamhemmanet. Tom-

Väla skola på Skansen. Fotot skyddas av upphovsrättslagen och får inte användas av tredje part utan Skansens/fotografens samtycke.

Väla skola på Skansen. Lärarinnan hjälper eleverna. Foto: Pernille Tofte. Fotot skyddas av upphovsrättslagen och får inte användas av tredje part utan Skansens/fotografens samtycke.

ten. Man uttaxerade sedan två dagars körslor av timmer och sten från varje hemmansägare.

Det var mycket diskussion om skolans uppbyggnad, indelning av rummen, kakelugnar, trappor, skorsten och taktäckning. Allt protokollfördes i skolstyrelsen och byggnadskommittén. Man skulle kunna tro att byråkratin inte var uppfunnen då, men så var inte fallet och när man rett ut allting stod skolan färdig den 20 oktober 1846. Nu skedde slutbesiktning och ett stort antal fel registrerades, vilket gjorde att byggmästaren framtogs möjligheten att själv rätta till felen och överlät det till byggnadskommittén, och fick betala 10 riksdaler.

Nu startade inredningsarbetena och olika hantverkare anlätades. Genom anbud fick konkurrensen fram det lägsta budet, inte olikt som det är i våra dagar. Den 15 november hade man kommit så långt att man kunde anordna en invigningsfest. Nu återstod mycket arbete innan skolområdet och byggnaderna var helt färdiga. På sommaren 1848 började man planera för en brunn på skolhustomten som kostade 50 riksdaler. Husen var ännu inte målade och man diskuterade vilken färg. Oljefärg hade man inte råd med och man skickade en man till Lidköping för att få råd. Man rekommenderade vattenfärg som var tillräckligt bra och den skulle vara gul.

Husen blev röda som var det billigaste och man strök helt sonika beslutet om den gula färgen. Själva tomten omgärdades av en stengårdsgård. Själva gårdsplanen inreddes för barnens lekar men också för lärarens eget behov som olika fruktträd och land för odling av grönsaker främst rotfrukter. Så småningom skaffade en lärare sig bikupor, vilket blev en god affär som drygade ut hans lön avsevärt. Han kunde också hålla en ko som fick foder från bönderna i socknen. Därmed ingick un-

dervisning om djurskötsel i en naturlig form. Nära tio vintrar hade gått innan man börjat tänka på innanfönster. Huset var dragit och kallt och man klagade på dåligt ved, som inte kunde hålla temperaturen uppe. Först fick läraren innanfönster medan skolsalen fick vänta.

År 1862 fick Väla en egen skolstyrelse och nu fick man betala alla kostnader själva som lärarens lön och allt undervisningsmaterial. Skolan behövdes också rustas upp till en kostnad av 613 riksdaler och nödvändigt undervisningsmaterial på minst 150. Man såg sig nu tvingad att söka hjälp hos Kungl. Maj:t. – det vill säga regeringen – och man begär 450 riksdaler och får tillräckligt för att sätta igång. Det var ständiga klagomål från lärarna och en av dem, Cederbom, fick tillstånd att anlita länsträdgårdsmästaren i Skaraborgs län att planera tomten. Detta ledde till att Väla skola fick en trädgård som mest liknade en park med bersåer, sällsynta träd och buskar blandade med fruktträd och köksväxter. Man byggde ett brygghus som fick en bakugn där rökning av skinkor kunde göras, vilket byborna fick möjlighet att göra.

1910 var det dags för en utbyggnad av skolan. Man utvidgade huset genom att flytta bakre väggen två meter varvid lärarens bostad blev större och man fick ett kapprum för barnen och en extra ingång så att läraren fick vara ensam om huvudingången.

Undervisningen

Då Abraham donerade pengarna deklarerade han noga vilken skolform som skulle begagnas. Växelundervisning enligt Lancastermetoden ansågs på 1830-talet allmänt vara framtidens undervisningsform, varför det föll sig naturligt att han valde just denna typ. Dock

fanns små möjligheter för Örslösa församling att få tag på lärare för denna typ av undervisning. Man fick en ansökan från en ung man som hette Svensson. Han var torparson från Hasslösa och hade nyligen avlagt lärarexamen i Skara. Han hade intyg på koralsång, åderlätning och vaccinering. Till Väla var det däremot svårt att rekrytera lärare. Man löste det med att en lärare fick ta hand om båda skolorna, vilket försvårade undervisningen. Väla skola öppnade undervisningen den 1 mars 1848 och då fanns 122 barn mellan 7 och 14 år. Efter första kallelsen kom 30 elever och i fortsättningen kom man, när man hade lust och när föräldrarna inte krävde dem hemma för arbete. Skolformerna ändrades hela tiden beroende på om det fanns lärare. Lancastermetoden diskuterades hårt då den fastnade i ett utantillkunnade som inte var öppet för fritt tänkande. Vi kan jämföra med dagens diskussioner om kunskapsskolan och att eleverna skall lära sig själva.

Nytt undervisningsmaterial

En lärare som blivit väl hågkommen för sin initiativkraft var Cederbom, som anställdes 1894. Han skaffade nytt undervisningsmaterial och förbättrade ekonomin för skolan på flera sätt, bland annat genom att försälja gammalt material. Han var en omtyckt person som inte gav eleverna stryk. Han umgicks bara med prästen och upprätthöll på så sätt en typisk respekt från den tiden. Cederbom slutade 1901 i Väla. Den årliga lärotiden utgör vid den här tiden 192 läsdagar, fördelade på 7,5 kalendermånader, vilket blir 32,5 veckor. Vårterminen börjar den 15 februari och Fortsättningsskolan, som införts på 1880-talet, skall ha 36 dagar och börjar den 2 januari.

Examen

Examen var den enda egentliga festen, någon julfest hade man inte. Successivt förlängdes skoldagen in på 1900-talet. Nu infördes slöjd och skolan köpte in Selma Lagerlöfs Nils Holgerssons underbara resa. På 40-talet läste man fortfarande högt ur den boken. Nu hade man också inrättat en särskild småskola i Gillstad. För barnen i Gillstad var det en halv mil att gå till Väla. Man tog sällskap med varandra under vägen och vid regn blev kläderna våta och dessa fick torkas framför kaminen. Vissa barn hade också dåliga kläder. Att man frös var vanligt. Man fick själv ha med sig smörgåsar och kanske en flaska mjölk. Självt har jag aldrig fått skolmat under tiden fram till 1957.

Vid skoldagens slut tävlade man på hemvägen i olika lag. Man kallades för Gillstadbagga och Vålaknagga. Ofta kunde de fattigaste barnen ha det bästa läshuvudet. Begåvningen gick inte efter mantal precis. Nu skänker kyrkvården Axel Larsson en flaggstång till skolan och folkskoleinspektören anser att lärarbostaden borde ha

ett extra rum. Kyrkorådet avstyrker dock då skolkasen är för liten och man köper istället 15 nya bänkar och ger städerskan högre lön. Hon fick 25 kronor per år för eldning och 12 kr för skurning. Varje gång hon tog ut och satte in innanfönster fick hon 3 kronor. Skolan hade ingen belysning och därför började man och slutade efter solen. 1918 hörde skolinspektören av sig och ville ha varjedagsläsning. Det skulle dock dröja några år innan detta infördes. Nu anslöts skolan till det elektriska nätet, men skolläraren fick betala lamporna och elavgiften. 1921 beslöts att ändra läsåret som nu skulle börja med höstterminen och med examen på vårterminen.

Läraryhemmet

Då Väla skola återuppfördes på Skansen valde man att illustrera tiden närmast efter den genomgripande ombyggnaden 1910 och då blev det läraren Axel Reinhold Hellsjös hem som kom att rekonstrueras. Dottern Mayvor Bergqvist har berättat om livet där och skolan i allmänhet. Läraren fick 600 kronor om året i lön. Han satte upp bigård och under första världskriget fick han ihop 14 000 kronor på biskötsel. Han hade 26 bihus och dessa betalade barns skolgång i Lidköping. Han brukade slunga honungen i skolsalen innan skolan började. Han gjorde honungsvatten som han sedan jäste till mjöd. Emma Johansson städade före skolan började och tände i kakelugnen.

Lilla rummet i bostaden användes till förmak. Det fanns ingen prästgård i Väla så läraren fick hjälpa till med många skrivelser och där fick inte barnen leka.

I köket fanns en utdragssoffa. I den sov hemhjälp. Disk- och tvättvatten hälldes ut i trädgården. Föräldrarna sov uppe i vindskammaren och där fanns en säng för minsta barnet. Man hade hackelsemadrass medan föräldrarna sov på gåsdun från en släktings gäss.

Trädgården

Läraren skötte trädgården med gångar och rabatter och med ett stort antal växter och träd. 1922 köpte läraren bil och satte upp ett garage på tomten. Man hade höns som mest var i vedboden men inte ko som tidigare. Ett trädgårdsland där man odlade potatis, ärter, morötter krusbärsbuskar och vinbärsbuskar.

Väla skola stängdes för undervisning 1951 och från klassfoton från Väla kan jag känna igen flera klasskamrater från mina tidiga skolår. När jag själv började skolan 1942 hade livet inte förändrat sig särskilt mycket i skolan. Det var inriktat på läsning och räkning. För kristendomen fanns mycken tid och vi började också skoldagen med psalmsång och bön. Vi hade en ny skola, byggd 1925 med tre klassrum, och vår fröken hade en lägenhet ovanpå skollärares hus medan en tredje lärare bodde i en lägenhet på andra våningen i skolan.

Vi fick själva betala allt undervisningsmateriel och vi åt i kapprummet de medhavda smörgåsarna. Vi började klockan 9 och slutade kl 2 så mycket fanns kvar från 20-talets skola.

Slutord

Utvecklingen av skolväsendet i Väla var typiskt för många kommuner och det skulle dröja innan man fick fram utbildade lärare och lämpliga skollokaler. Samtidigt visar detta på ett samhälle som genom kunskap och engagemang trots fattigdom ändå kunde lyfta sig ut mot ett bättre liv för dess innebyggare. Som lyckligt lottad med kunskap och bättre resurser kände man sitt ansvar för sina medmänniskor.

Detta är grunden i vårt kulturarv som lätt kan påverkas i annan riktning. Därför är hembygdsrörelsen ännu viktigare idag där vi genom vårt arbete också kan vara med och utstaka en ny väg för kulturarvet.

*Sammanställt av
Torwald Åberg*

Litteratur

Väla skola; Ingemar Liman, Albert Wiman: Stiftelsen Skansen 1967.

Väla skola på Skansen. Lärarinnan visar eleverna griffeltavlor. Foto: Pernille Tofte. Fotot skyddas av upphovsrättslagen och får inte användas av tredje part utan Skansens/fotografens samtycke.

Bok om hembygd runt Vårgårda

Coronafilt i Tidän

Christina Brinkemo, verksamhetsutvecklare på studieförbundet Vuxenskolan i norra Skaraborg, bildade fb-gruppen Garnälskare – Tillsammans skapar vi Skaraborgs största coronafilt på distans. Gruppen fick snabbt gensvar.

En av dem som nappade på förslaget var Ingela Jonsson i Gamla centralföreningens hus i Tidän, vars lokaler snart blev sambandscentral för projektet.

Stickningen och virkningen har framförallt skett på distans och de många filtrutorna har sedan sänts eller överlämnats till sambandscentralen.

Under den sista helgen i september arrangerades Skördefest runt sjön Östen och i Mariestad. I samband med detta deltog företag och föreningar, bland annat i Tidän. Då passade det bra att hänga upp den enormt stora filten till beskådande utomhus.

De stickade och virkade rutorna blir babyfaltar, som skänkes till välgörenhetsorganisationer.

Monika Moberg Kilefors

Det kom ett brev: ”För några veckor sedan fyllde min svärfar Ingemar 85 år. För något år sedan bad min man och jag honom att skriva ner minnen från sin barn- och ungdomstid. Vi gav honom en anteckningsbok som han fyllde med levande berättelser. Han har en otrolig förmåga att minnas och uttrycka sig, både i tal och skrift. Min man och jag skrev ner det som Ingemar skrivit i sin anteckningsbok och lät trycka den. Nu har vi den i tryckt format och Ingemars berättelser, egna bilder och foton finns numera i bokform!

Hans berättelser utspelar sig i Lekåsa, Nossebro, Fåglum, Jonslund, Södra Härene, Vårgårda, Ribbingsberg, Göteborg – några skolutflykter utanför närområden beskrivs också. Boken handlar om mycket, allt från skola och skolhälsovård, litteratur, raggare, luffare, krigsbarn och många fina och varma porträtt av människor som Ingemar mött i sin hembygd.

Vi har fått mycket god respons på boken och flera uttrycker vikten av att låta minnen från en svunnen tid få ta plats. Skulle det på något vis vara intressant att ta del av boken så tveka inte att höra av er.”

Vänligen
Johanna Lundén
072-218 91 37

Landshövdingen som avsattes – Adam Otto Lagerberg

Residenset i Mariestad, som det ser ut idag.

Han föddes med guldsked och grevetitel, gjorde en spikrak karriär inom hovet och blev landshövding och donator. Ändå slutade allt riktigt illa. Adam Otto Lagerberg (1726–1798) blev den nittonde landshövdingen i Skaraborgs län när han tillsattes den 7 juli 1761.

Det var ingen okänd person som intog sin plats i residenset Marieholm när nyheten spreds över länet. Under en period hade nämligen Lagerberg vikarierat på landshövdingeposten då Gabriel Falkenberg den yngre behövde tjänstledigheter, och gjort sig omtyckt. Landshövdingevalet hade föregåtts av en helt ny procedur när man valde att helt söka kringgå Kungl. Maj:t som bestämmande instans. I stället kallade ständerna – med borgar- och bondestånden i spetsen – till val. Efter det att även prästerna och adeln gett sitt klartecken var saken klar.

Hans meriter var heller inte dåliga. Efter akademiska studier i Uppsala hade han gjort en spikrak karriär inom hovet och till och med blivit såväl kammarherre som hovmarskalk hos drottning Lovisa Ulrika, Adolf Fredriks gemål. Säkert hade Lagerberg också ett försprång för att komma så långt. Han var nämligen son till den kände militären och riksrådet Sven Lagerberg och dennes grevinna Ottiliana Vellinck.

Genast gav Lagerberg sig i kast med många spännande och nödvändiga projekt.

Ett av dessa var att få till stånd ett länslasarett i Mariestad. Under denna tid härjade många olika sjukdomar, vilket försakade mycket lidande. Pester, smittkoppor och rödsot var några av alla svåra epidemier

som avlöste varandra. Människor dog i tusental utan att ens bli ordentligt undersökta av en utbildad läkare. Landshövdingen beslutade därför att göra en kraftfull insats för sina länsinvånare, och blev därmed initiativtagare till länets första lasarett i Mariestad – för övrigt också ett av de första i Sverige. Att han också bidrog med ett belopp av 2 000 daler silvermynt från sin egen kassa samt lämnade matbidrag till lasarettets patienter gjorde honom säkerligen populär i de breda folklagren. Vid sidan av denna stora humanitära insats försökte han även förbättra böndernas villkor inom jordbruksnäringsen.

Ulfängen i Locketorp

Lagerberg var vid denna tid en mycket rik man som både köpt och ärvt ett tjugotal egendomar av sina föräldrar. Bland dessa gods och herresäten kan till exempel nämnas Ulfängen i Locketorp (som senare såldes till språkprofessorn Sven Hoof), Wrangelsholm, mellan Skövde och Falköping, och Ryholm i Bäblefors. Vid den senare egendomen anlade han Lagerfors stångjärnsbruk. Missväxt och prisfall inom stångjärnsindustrin orsakade emellertid att pengarna började sina. Lagerberg gick slutligen i konkurs. Genom sitt äktenskap med Beata Sparre kunde han även kontrollera hustruns ärvda gods i Västergötland.

Greve Lagerberg, som hade varit van att vara ekonomiskt oberoende, och kanske slösat i överkant, var plötsligt utan pengar. Goda råd var nu dyra. Vad skulle landshövdingen göra? Först drog han in sitt underhåll till Mariestads lasarett, vilket därmed fick stänga och

stå outnyttjat till 1793. Därefter gjorde han något som han senare fick ångra bittert. Lagerberg började nämligen ”låna” och försnilla pengar från olika håll, bland annat från Skara hospotalkassa. Detta var möjligt för honom tack vare att han som landshövding hade tillgång till denna kassa.

Misstankar

Ganska länge pågick detta förhållande innan man började ana misstankar mot honom. Men då justitiekanslern satte igång en utredning och fann honom skyldig, gick det hela fort utför. Efter att han i den första instansen hade blivit avstängd i två år från ämbetet, höjde senare hovrätten straffet till avsättning! Denna ovanliga åtgärd var unik i sitt slag. Varken före eller efter honom har något liknade hänt under landshövdingeämbetets långa historia i Skaraborg.

Innan man i brådrasket kunde hitta en ny landshövding förordnades Jacob Constantin Fock till vikarie fram till Silfverhielms tillsättning den 2 juli 1778.

Gäddenäs, Ekeskog

Tillsammans med sin hustru, friherrinnan Beata Sparre (1734–1787) fick Lagerberg packa ihop sitt bohag och flytta till gården Gäddenäs i Ekeskogs socken. De mesta av Lagerbergs tillgångar var nu sålda genom konkursförvaltaren. Tack vare hustruns förmögenhet var dock inte familjen helt utblottad. Gäddenäs tillhörde nämligen henne genom arv. Här levde greven en längre tid som privatperson fram till hustruns bortgång och därefter i Skara på olika adresser. Lagerbergs slutdestination blev hos dottern med familj på gården Stolan i Bergs socken. Där avled han den 30 januari 1798 och begravdes vid det Lagerbergska gravkoret i Grevbäcks kyrka, strax utanför Hjo.

*Tony Högsta
Skövde*

Hembygden och landskapet

Från **Västarvet.se** har vi hämtat följande information: Kulturutveckling har fått ett uppdrag från kulturnämnden (Västra Götalandsregionen) om att starta och driva ett landskapsobservatorium.

Målet är att skapa en mötesplats och samverkansform för till exempel kommuner, kommunalförbund, Västra Götalandsregionen och Länsstyrelsen samt att öka möjligheterna för medborgare att påverka planeringen av landskapet.

Utgångspunkten är alltid en helhetssyn på landskapet och dess värden.

Hembygden och landskapet

I en första fas ingår fyra gårdar som alla arbetar med landskapet kring sina föreningsgårdar. Detta steg är i full gång!

I en andra fas ingår tio föreningar.

I fas tre, ytterligare tio föreningar under 2021

I fas fyra, ytterligare tio föreningar under 2022

Finansiering från kulturnämnden.

HembygdVäst står som sökande.

De fyra första gårdarna är Kville (Bohusläns Hembygdsförbund), Blanketorpet (Dalslands Hembygdsförbund), Herrljunga och Odensåker (Västergötlands Hembygdsförbund).

Vi får höra mer om detta i kommande nr av Västgötabygden. Sök gärna på Hembygden och landskapet på internet men även på följande adress:

<https://lovg.se/hembygden-och-landskapet/>

Monika Moberg Kilefors

Grattis K-G!

I Västgötabygden nr 3 intervjuade vi nittioårige K-G Johansson, nationaldagsgeneral i Skultorp sedan 1980. Ett fantastiskt arbete som han utfört inom hembygdsföreningen. I slutet av augusti fick han ta emot Skövde kommuns honorärstipendium, som delas ut till någon som en längre tid verkat för utveckling och upprätthållande av kulturen i Skövde kommun.

Utdelare på Kulturhustorget var kultur- och fritidsnämndens ordförande Petter Fahlström (L).

Monika Moberg Kilefors

Sagolandet Skaraborg

Sagolandet Skaraborg. Kulturfabriken Skövde. Cirkusdirektören till höger i bild vill hitta de osedda varelserna och tvinga dem att uppträda på cirkusen. Vampyren Kira och hamnskiftaren Luppe har fått i uppdrag att följa efter cirkusen. Foto: Monika Moberg Kilefors

”Kanske vet du redan att i alla berg bor en bergakung eller en bergadrottning? En av dem har förtrollat sig och uppträder som cirkusdirektör. Han har stulit en viktig bok, ett bestiarium, från trollkarlen Lovis.”

”Cirkusdirektören vill hitta de osedda varelserna och tvinga dem att uppträda på cirkusen. Vampyren Kira och hamnskiftaren Luppe har fått i uppdrag att följa efter cirkusen, alltid redo att rädda sagoväsen i fara”

Från den 29 juni till den 21 augusti pågick utställningen Sagolandet Skaraborg i Skövde Stadsmuseum, som ingår i Kulturfabriken. Utställningen grundas på barnböckerna om Kira och Luppe som upplever äventyr och träffar väsen från sagornas värld på olika platser i Skaraborg. Bokserien Kiras och Luppes Bestiarium (KLUB) är ett projekt som drivs vid Avdelningen för spelutveckling på Högskolan i Skövde. Det är även ett samarbete med Skaraborgs kommunalförbund och flertalet av kommunerna i Skaraborg.

Lars Vipsjö är lektor i medier, estetik och berättande på Högskolan i Skövde samt projektledare för KASTiS (Kulturarv och spelteknologi i Skaraborg) där KLUB-projektet ingår. Han är också programansvarig för magisterprogrammet Digitalt berättande: spel och kultur-

ary, som många av de medverkande studenterna läser. Man har velat knyta ihop Skaraborgs Kulturarvsmiljöer med lokala sägner och spelteknologi. Tanken är även att kunna använda det i ett läsbefrämjande syfte.

Gäddfrun i Grästorp

I bokserien om Kira och Luppe har kommunerna i Skaraborg fått var sin egen bok där huvudpersonerna rör sig på kända ställen på respektive ort. Det är även kopplat en app till böckerna, och läsaren kan själv samla på de olika figurerna i sin telefon.

Gäddfrun i Grästorp, Näcken i Tibro, Vätterjungfrun i Karlsborg och lyktgubbar i Skövde är exempel på vad man kan finna. Berättelserna formges tillsammans med museipedagoger, bibliotekarier och andra från kommunerna, samt skrivs och illustreras av spelutvecklingsstudenter på Högskolan i Skövde.

Enligt uppgifter på internet kommer utställningen till Vara bibliotek våren 2021.

Monika Moberg Kilefors

SKRUVA– projektet i Hökerum

– stort intresse från ungdomar

På torsdagskvällen den 10 september var det uppstart för Södra Vings Hembygdsförenings nya projekt, SKRUVA, som riktar sig till teknikintresserade ungdomar i bygden mellan 14 och 19 år.

Det genomförs som en mötesplats i form av en studiecirkel under hösten 2020 och våren 2021. Kursledare för SKRUVA är den inom motorområdet välmeriterade Bo Andersson, Hökerum.

Inte mindre än 24 deltagare har anmält sig. Till första träffen, en torsdag, mötte 20 förväntansfulla, härliga ungdomar upp i en spännande mekaverkstad med bl a fyra äldre körbara traktorer, två ej körbara, isärmonterade motorer och mycket annat.

Inledningsvis informerades om hur idén med projektet växt fram mellan Näringsliv Ulricehamn AB och hembygdsföreningen. Bo berättade om planerat upplägg med att bl a meka, ge tips, prata om säkerhetsåtgärder, köra tändkulemotor vid hembygdsgården och göra studiebesök hos bl a närliggande Bilprovning och Motormuseum.

Ökat intresse för teknikutveckling

Bakgrunden till projektet är framförallt att hembygdsföreningen uppmärksammat det alltmer ökade intresset för teknikutveckling, för äldre motorer, A-traktorer, EPA-traktorer och äldre mopeder. När föreningen för ett par år sedan köpte in en tändkulemotor från 1930-talet blev det tydligt, att det även finns intresse för äldre teknik inom yngre åldrar.

Många ungdomar i Hökerum är intresserade av projektet SKRUVA. Foto: Tommy Johansson.

Ambitionen med SKRUVA projektet är att följa upp intresset med kunskap, historia kombinerat med gemensam samvaro. Hembygdsföreningen vill också med sitt engagemang, riktat till en yngre målgrupp, visa att föreningen är till för alla, yngre som äldre. Deltagarna ska få skruva och meka och följa teknikutvecklingen av motorer från 1900-talet och fram till idag.

SKRUVA genomförs i samarbete med Näringsliv Ulricehamn AB och Studieförbundet Vuxenskolan (studiecirkeln). Ulricehamns sparbank genom dess Ulricafond bidrar med ekonomiskt stöd.

*Gun Samuelsson
Ingrid Öhlund
Södra Vings Hembygdsförening*

Västgötabygden firar 75 år!

År 1946 startade Gustaf Ewald tidningen Västgötabygden, som under det första året kom ut med fyra nummer i en upplaga av 5 000 exemplar. Senare övertogs ledningen av Västergötlands Hembygdsförbund, som Ewald var en av initiativtagarna till, och han var Västgötabygdens redaktör fram till 1956.

Ann-Britt Boman skriver om Ewald i ett kommande nr av Västgötabygden. Det första numret 1946 har ett svartvitt foto som omslagsbild, ett foto som tagits av Gustaf Ewald själv, och det är ett vintermotiv från Alhagen i Hudene.

Prenumerationspriset för ett år var 2:50, lösnnummer 75 öre. Prins Carl, bror till Gustav V, gav sin syn på sitt hertigdöme, Västergötland.

Har du minnen av Västgötabygden? Hör av dig!

Monika Moberg Kilefors

Claes Adelsköld byggde Nolhaga slott

Claes Adelsköld (1824–1907)
byggde Nolhaga slott i Alingsås.

Järnvägsbyggare, riksdagsledamot, författare och hängiven alingsåsare

Claes Adelsköld var född och uppvuxen på Nolhaga, då en herrgård med stora markområden – skog, ångar och åkermark. Han gick i vanlig skola. Tidigt visade han anlag för praktiska lösningar på inte alltid lätta problem. 15 år gammal skrivs han in vid Göta artilleriregemente. Varje ledig tid använde A till självstudier eller till undervisning vid Chalmers. 20 år gammal flyttade han över till Värmlands fältjägarregemente i Karlstad.

Ett förslag hade väckts om att bygga en järnväg mellan Fryken och Klarälven. Detta ansågs av många som ett oerhört våghalsigt projekt, men som vann kung Oscars ”synnerliga” bifall. Det bildades ett bolag för genomförande. Den 3 maj 1849 tar Claes Adelsköld, projektets ingenjör och arbetsledare, det första spadtaget till den första järnvägen i Sverige. En historisk handling!

År 1852 knöts Adelsköld till den nybildade Väg- och vattenbyggnadskåren. Nu började 26 år av arbete som ”rallarbuse”, vilket han ibland kallade sig. Han utredde sträckningar för 300 mil järnväg och ledde själv arbetet vid byggandet av 70 mil räls och banvall. Men det var inte bara räls som skulle läggas. Det krävdes också stationshus och andra komplement till järnvägen. A gjorde ritningarna till centralstationen i Kristianstad – ett exempel på hans förmåga att skapa vackra och ändamålsenliga byggnader.

Snabb karriär

A gjorde en snabb karriär. Han befordrades till major vid Väg- och vattenbyggnadskåren 1862. Hans sista anställning var som chef för kårens mellersta distrikt. År 1875 avslutade han som järnvägsbyggare och började en ny karriär. Han blev riksdagsman.

Som ledamot av riksdagens första kammare 1862–1863 och 1876–1893 kämpade han för frihandel och liberala värderingar. Han visade särskilt intresse för försvarsfrågor och lämnade 1892 en motion om ett kombinerat land- och sjöförsvar. Nu fick han även tid för resor, som han skildrat i flera böcker. Sitt liv har A dokumenterat i – Mitt Dags- och Pro Diversekonto. Lefnadsminnen. (Fyra band, 1 700 sidor, finns att läsa på Alingsås bibliotek.)

1870 inväljes Claes Adelsköld i Vetenskapsakademien, där han 1891 utses till preses (ordförande)

Nolhaga

Jonas Alströmer köper Nolhaga 1725 och senare några intilliggande gårdar. Nolhaga herrgård blir egendomens namn. Alströmer förvandlade ägorna och uthusen till ett mönsterjordbruk. Gården blir ett besöksmål för bönder och andra som ville ta del av moderna metoder inom jord- och skogsbruk. Efter Alströmers död tog hans söner vid. Verksamheten fortgår som tidigare, dock utan att förädlas. Efter sönerns död sker ett allt kraftigare förfall.

Ny ägare

Sådant var läget när Claes Adelsköld blir ny ägare år 1877. ”Jag var således ägare till mitt kära, alltid saknade barndomshem, och kände mig lyckligare deröfver än det kan omtalas”.

Men när A, efter köpet, besiktigade sitt Nolhaga och med egna ögon ser ”i hvilket ytterligt bedröfligt, förfallet och ovårdadt skick egendomen --- nu befann sig”, känner han sig lurad. ”Snart skulle jag finna att jag, som man brukar säga ’bitit mig i tummen’ så det sved ansenligt”

Trots dagar fyllda av ånger och ilska, hade A energi nog att börja en upprustning av Nolhaga. Han anställde en inspektör från hans tidigare ägda slott Steninge. Som trädgårdsmästare utsåg A en elev från Rosendal i Stockholm. Denne biträdde A med att ny- och omskapa trädgården och parken, bygga växthus, lador och andra förråd. En omfattande dränering genomfördes i och

Claes Adelsköld (1824 – 1907) byggde Nohaga slott i Alingsås. Denne var järnvägsbyggare, riksdagsledamot, författare och hängiven alingsåsare.

runt parken. En ny besättning kor inköptes. Åkrarna gav åter den mängd hö som krävdes för att mjölken skulle bli fet och god. När A senare arrenderade ut lantbruket, fanns i ladugårdarna ”150 vackra, välfödda, högt mjölkande kor, i stället för de 70 stackare, som en längre tid spökat för mig om nätterna”.

Italiensk renässansstil

Bostadshuset var lika förfallet som ladugårdar och andra uthus. Det rivs för att ge plats åt en tre våningar hög herrgårdsbyggnad i italiensk renässansstil. A gör ritningarna tillsammans med hans förtrogne Adrian C Peterson. En byggmästare från Göteborg anlitas för att uppföra den nya bostaden. Bottenvåningen inreddes för mat och umgänge. En byst av Jonas Alströmer placerades i entrehallen. Andra våning vigs åt arbete och kultur. Från golv till tak blir rummen fyllda med tekniska, historiska och andra bokverk samt småsaker samlade under A:s många resor. Våningen högst upp har tre rum för familjen samt rum för gäster och tjänstefolk.

*En levande hembygd
– öppen för alla*

År 1887 överger Adelsköld Alingsås och flyttar med familjen till Stockholm och den nybyggda Adelsköldska villan på Östermalm. A avlider 1907. Han är begravd på Stadskyrkogården i Alingsås.

År 1927 förvärvar Alingsås stad Nohaga slott och park.

*Roland Antehag
Alingsås*

Önskar förbättrad kollektivtrafik

Hembygdsföreningarna i Väring-Locketorp, Tidån, Moholm och Töreboda har sänt in ett remissvar till Västra Götalandsregionens Målbild tåg 2028. De vill bland annat att Västrafiks tåg ska stanna på fler ställen längs Västra stambanan och att bussturena ska vara tätare under helgerna.

Monika Moberg Kilefors

Frans G Bengtssons minnesbibliotek i Gullspång

Författaren Frans G Bengtsson var från 1938 till sin död bosatt på Ribbingsfors herrgård i närheten av Skagersvik i nuvarande Gullspångs kommun. Det var här på Ribbingsfors som den första delen av Röde Orm slutfördes och den andra delen skrevs.

Frans G Bengtsson var mycket beläst och omgav sig med ca 5 000 böcker samlade i sitt bibliotek och arbetsrum i södra flygeln på Ribbingsfors. Frans G avled 1954 endast 60 år gammal och begravdes på Amnehärads kyrkogård. Några år efter makens död, flyttade änkan Gerda till en hyreslägenhet i Gullspång och alla böcker packades ned i lådor för magasinering i hyreshusets källare och där hade de troligen blivit kvar och förstörts av fukt och tidens tand om de inte av en tillfällighet räddats på initiativ av dåvarande rektorn Sune Jakobsson.

Sune Jakobsson.

Sune Jakobsson kom till Gullspång 1954, samma år som Frans G Bengtsson avled, och han mötte därför aldrig den berömde författaren. Hur väcktes då Sunes intresse för Frans G Bengtsson som i likhet med de flesta endast läst Röde Orm utan att tänka så mycket på upphovsmannen och hans övriga författarskap.

Men, så kom den där dagen på 1970-talet då Sune som vanligt kom till sitt arbete på skolexpeditionen på Gullstenskolan. Det hade regnat kraftigt kvällen innan med översvämningar som följde. Vid morgonkaffet sade kollegan Ulla tankfullt: ”Jag undrar allt hur det gick med Frans G Bengtssons böcker igår kväll?”

Sune frågade oförstående vad hon menade och fick svaret att ”alla Bengtssons böcker ligger nerpackade i källaren i hyreshuset där Gerda Bengtsson bor.”

Sune tänkte inte så mycket mera på böckerna under dagen, men efter arbetet beslöt han att i alla fall titta in i källaren. Det hade mycket riktigt varit översvämning och vissa böcker hade skadats men mindre än vad som befarats. Dock insåg Sune redan vid första anblicken det ohållbara i källarförvaringen och inte minst, vilken litterär skatt som här fanns slarvigt nedpackad i lådor.

Sune Jakobsson som då var medlem i Amnehärads Lions Club, bad sina klubbkamrater om hjälp med det

Frans G Bengtssons minnesbibliotek i Amnehärad, Gullspångs kommun.

akuta räddningsarbetet. Tack vare Sunes smittande entusiasm så växte idén bland klubbmedlemmarna, att skapa ett permanent Frans G Bengtsson-bibliotek. Även kommunen och dess kulturnämnd vaknade så småningom och erbjöd en lokal i ett före detta charkuteri i centrala Gullspång och nu medverkade även Amnehärads Hembygdsförening i arbetet. Bengtssons son Kim hjälpte till med katalogisering och placering av böckerna i den nya lokalen.

1991 flyttades Gullspångs kommunbibliotek från skolan till det nedlagda smältverkets kontor och laboratorium i Gullspång och då öppnades möjligheten att även flytta Frans G Bengtssons böcker till ett eget rum. Detta blev ett verkligt lyft för samlingen som då fick samma öppettider som kommunbiblioteket. Sune ställde välvilligt upp med guidningar för grupper och enskilda.

Sune Jakobsson blev med åren en stor kännare av Frans G Bengtsson och hans författarskap och Sune arbetade fram till sin död 2017 med katalogisering av böckerna och dess otaliga kommentarer, radanteckningar och understrykningar som Frans G gjort i sina böcker under översättningsarbete och källsökande för egna böcker. Sune var en flitig föreläsare om Frans G och han var från 1985 styrelseledamot i Frans G Bengtsson-sällskapet. På senare år gjorde Sune flera framträdanden tillsammans med trubaduren Björn Larsson som tonsatt flera av Bengtssons dikter.

Återinvigning i Amnegården

År 2008 återinvigdes minnesbiblioteket på en ny plats, nu i Amnegårdens vårdcentrum, sedan även kommunens bibliotek flyttats dit. Minnesbiblioteket disponerar här två rum, varav ett utställningsrum med samma öppettider som kommunbiblioteket. Rummet domineras av ett enormt skrivbord från Ribbingsfors. På bordet finns som sig bör skrivdon och schackbräde, men

även en bronsbyst skapad av konstnären och personlige vännen Rafael Rådberg. De fria väggytorna pryds av konstnären Jordi Arkö's färgsprakande litografier med mustiga bilder från romanen Röde Orm. Det andra rummet som innehåller de 5 000 volymerna öppnas av personalen vid förfrågan

Vid invigningen berättade Sune Jakobsson om boksamlingens mödosamma vandring från Ribbingsfors till Amnegården och uttryckte förhoppningen att den får stanna här för gott.

Samma förhoppning närde Frans G Bengtsson-sällskapets dåvarande ordförande Jan-Eric Malmquist som samtidigt framhöll Jakobssons stora betydelse för bibliotekets tillkomst och det ovärderliga forskningsarbete han utfört och då fortfarande bedrev.

Det är förvisso många som på olika sätt arbetat med boksamlingen, men det är bara Sune Jakobsson som hela tiden från den där morgonen efter regnet och till sin bortgång arbetat för att böckerna skulle bevaras och kunna studeras i Gullspång nu och i framtiden.

Frans G Bengtssons Minnesbibliotek i Gullspång är verkligen värt ett besök, men som så mycket annat detta märkliga år har öppettiderna begränsats. Men vi hoppas på bättre tider med återgång till det normala med flera tillfällen att studera en stor författares liv och hans verk, som inte bara var Röde Orm.

*Jan-Erick Erickson
Amnehärad*

Folke Dahlberg hyllad med bilder

Folke Dahlbergs färd genom livet slutade på Karlsborgsviken 1966, men det hindrar inte att nya böcker kommer ut i hans namn. Det är det aktiva Folke Dahlbergsällskapet som på olika sätt ger nytt liv till Dahlbergs texter.

Hemma, Vättern, Tiveden – Folke Dahlbergs landskap heter den nya boken på 190 sidor i stort format. Anders Åkerberg och Jonas Modig har valt Dahlbergstexter och Modig har också skrivit ett långt och faktarikt förord.

Folke Dahlberg var poet och konstnär, men han är mest känd för sina numera klassiska landskapsböcker Vättern, Göta kanal, Tiveden och Leva vid Vättern. Det är ur böckerna och Dahlbergs brev som texterna har hämtats här, och det fungerar bra. Dahlbergs poetiska känsla och personligt färgade minnen passar utmärkt i dessa korta format.

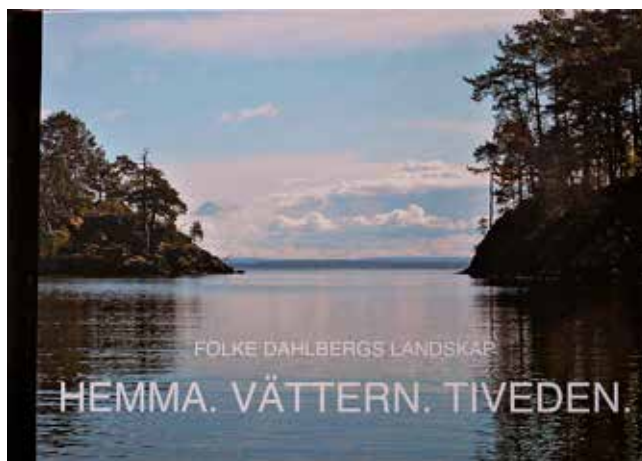
Till detta kommer härliga bilder, tagna av Anders Åkerberg. Äldre bilder blandas med nytagna som också ofta ger en poetisk bild av dessa landskap.

En bok att njuta länge av.

Hans Menzing

***Attityd är en liten sak
som gör en stor skillnad –***

Winston Churchill

Anders Åkerberg står för bilderna i den nya vackra boken om Folke Dahlbergs värld.

Ny adress till kansliet!

Kansliet har den 3 augusti flyttat från Vara till en ny kontorslokal i Skara hos Västergötlands Museum.

Ny adress är
Box 82, 532 21 Skara
Besöksadress
Stadsträdgården, 532 31 Skara
Tfn: 0512-105 50

Förbundet har ny e-postadress: kansli@vhbf.se vilken ni kan ändra till vid tillfälle. Den gamla adressen finns kvar ett tag till. E-postadressen eva.m@vhbf.se finns också nu.

Välkomna att höra av er!

Solberga mejeri i Eriksberg

Solberga mejeri, Eriksberg: Adolf Olsson på trappan och drängen Gunnar Larsson har hämtat mjölkflaskor på gårdarna i socknen.

Mejeriet i Eriksberg.

Vi har fått ett brev från Patricia Flyborg med bilder och text, som hon vidarebefordrar från Rolf Olsson, vars far en gång drev mejeriet i Eriksberg.

Solberga mejeri i Eriksbergs socken

Adolf Olsson på trappan till mejeriet och drängen Gunnar Larsson på bilden ovan har hämtat mjölkflaskor på gårdarna i socknen.

Historik:

Första mejeristen Gustaf Gideon Mann från Kvänum 1915–1919.

Anders Bertil Mann från Öttum, 1919–1921.

Adolf Olsson från Eriksberg, 1921–1934.

Det gjordes mjölk av all ost och den såldes mest i Borås. År 1935 var det ingen mejerirörelse.

År 1936 kom Gunnar Fredrikson från Grolanda och återupptog mejerirörelsen fram till 1939.

Sedan var det slut med småmejerierna.

Det fanns ett till mejeri i Eriksberg vid affären i Stråte. Det blev mejeriet i Ljung som tog hand om all mjölk från gårdarna.

*Rolf Olsson
Eriksberg-Mjäldrunga
Broddarps Hembygdsförening*

En vacker bok om Fridenebygden

Barnmorskan i East End som vi möter i TV-serien har det slitsamt många gånger, men frågan är om inte barnmorskan i Fröjered's pastorat hade det värre. I nyutkomna Frideneboken kan vi läsa om att barnmorskan i Fröjered, som hade hand om blivande mammor även i Fridenetrakten, dessutom hade problem med karlarna som höll i pengarna.

Men det bör tilläggas att barnmorskornas verksamhet inträffade drygt hundra år tidigare än kollegernas arbete i East End. Senare flyttades barnmorskorna till större orter, och fick förhoppningsvis bättre villkor att arbeta under.

Nio år

Frideneboken. Byliv längst landsväg, räls och å i Fridene och Blikstorp, nu och då heter boken, och det är en mycket vacker bok. Välredigerad med massor av bra gamla och nya bilder. Men så har det tagit nio år.

Hembygdsföreningen ville göra en bok och detta genomfördes, liksom på en rad andra platser i Tidaholms närhet, som en studiecirkel i Studieförbundet Vuxenskolas regi. Boken är på 340 sidor i stort format och i redaktionen ingår: Yvonne Norberg, Elvy Westman, Stellan Wihlstrand, Heidi Eskonniemi och Lena Jansson. Många fler skulle vara värda att nämna.

Personligt

Boken visar vilken bredd det funnits och finns i bygden. Åtskilligt har försvunnit, men annat har kommit i dess ställe. Kyrka, frikyrkoförsamlingar, skolor inleder förstås. Sedan kommer ett imponerande stort antal föreningar, företag och gårdar. Allt får ingående beskrivningar, ofta av personer med egna erfarenheter.

Men man glömmer inte människorna. En rad profiler från bygden presenteras med minnen och livsöden. Inte heller lekar och skrönor saknas. Man har verkligen velat spegla livet i bygden på alla sätt.

Faktamaterialet är imponerande, och allt är snyggt redigerat med massor av bra bilder. Fridenebygden har fått en vacker presentation.

Hans Menzing

*Frågan är all
kunskaps början ...*

En flygbild över Fridene pryder omslaget.

Arkiv- Kulturaryv

Kulturavsföreningar har ofta arkiv med dokument och fotografier med mera. Många föreningar har sina arkiv hos föreningsarkiven men också i egna lokaler.

Vårt kulturaryv består också av immateriellt kulturaryv som t ex hantverk, traditioner och berättelser. I kulturaryvsföreningar lever berättandet och här finns många berättelser bevarade.

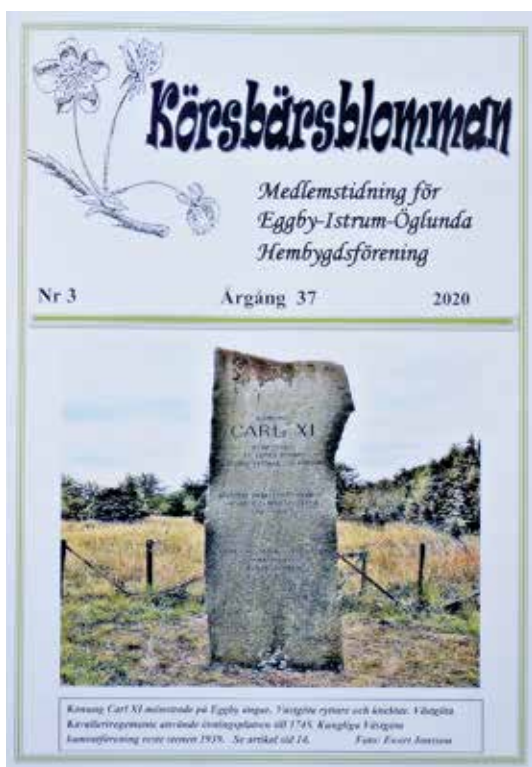
I nr 2 av Västgötabygden 2020 finns ett par artiklar om arkivering, dels allmänt om arkivering, dels hur man gör i Skepplanda.

”Enligt statistik, som SHF tog in 2013, har hela hembygdsrörelsen 25 000 hyllmeter arkiv. Här finns mängder av information om bygderna, både fotografier, kartor, brev och andra dokument. Många föreningar har mycket material som förvaras helt oskyddat, en del fall i mindre lämpliga miljöer och på ett sätt som inte någon överhuvudtaget ser eller vet att det finns.” Så skriver Jan-Olof Berglund om föreningsarkiv i Sverige.

Skepplanda Hembygdsförening är en föregångare vad gäller föreningsarkivering. Bo Björklund och Bernt Johansson har stor kunskap om detta.

Monika Moberg Kilefors

Vän Vallebygd var välbevakad

En bild på den kungliga stenen på Eggby ängar pryder omslaget till Körsbärsblomman.

Redan på medeltiden försvarades Axvallsbygden av en borg som ansågs ointaglig. Längre fram blev bygden mest platsen för militära övningar, särskilt Axevalla hed som på olika sätt huserade Västgöta Dals och Skaraborgs regementen. Nu minner ett garnisonsmuseum om de militära tiderna.

Det berättar Ewert Jonsson i en massa bilder och en del text i Körsbärsblomman nr 3 2020, medlemstidning för Eggby-Istrum-Öglunda Hembygdsförening. Där kan man också i en artikel av Stig Karlsson läsa om Kullsjö – torp nr 57 i Istrum. Torpet tillhörde Öglunda säteri och var ett en-dagsverkstorp. Det vill säga torparen fick arbeta på huvudgården en dag i veckan för att betala torpet. Frågan är väl om vi inte arbetar mer idag för att få bo.

Ingemar Sanfridsson berättar om folkmusiken medan Morgan Johansson presenterar en bygdeprofil, Kuche-Oskar. Här finns rentav spekulationer om vilket inflytande det rika paret Kata och Kettil i Varnhem kan ha haft på resten av Vallebygden. För att nämna en del av innehållet.

Tidningen är på 28 sidor med Hjördis Lundberg som redaktör.

Hans Menzing

Kulla-Gulla fyller 75 år

Kulla-Gulla är en bokserie av Martha Sandwall-Bergström, som ursprungligen gavs ut i sju delar mellan 1945 och 1951.

Böckernas händelseförlopp sker från början av 1900-talet och beskriver föräldralösa Kulla-Gullas första tid som sjuårigt fattighjon i ett torp tills hon är i 20-årsåldern och ska gifta sig.

I medlemstidningen Scenen, utgiven av Riksteatern, läser vi att Kulturhuset Stadsteatern i Stockholm sätter upp Kulla-Gulla för första gången på scenen – i regi av Maria Sid och med premiär den 4 december 2020. Från sju år i målsmans sällskap och från tio år i grupp.

Monika Moberg Kilefors

Skaraborgs nationalrätt

Grynkorven är sedan 2005 utnämnd till Skaraborgs nationalrätt och har en egen intresseförening, Grynkorvens vänner. Den firar grynkorvens dag den tredje torsdagen i oktober.

Fjälster (ordförande) i föreningen är Tommy Kroon, Skara.

Medlemsavgiften per år är 118 kr, vilket motsvarar priset av två kilo grynkorv.

Föreningen har en egen facebook-grupp och vill du läsa mer om Grynkorvens vänner så sök på internet så kommer snart föreningens hemsida upp.

Som överallt annars så får vi reservera oss i coronatider. Men som sagt, läs på hemsidan och fb-gruppen om händelseutvecklingen.

Monika Moberg Kilefors

Koleraepidemin i Ödenäs 1834

Läste i AT den 22 augusti om koleran i Alingsås 1834. Den 26 juli 1834 kom koleran till Sverige. Första offret var timmermannen Anders Rydberg från Masthugget. I september nådde sjukdomen Stockholm.

– Precis som idag gällde det att väga behovet av karantän mot nödvändigheten av att få handel och annan verksamhet att fortsätta fungera, berättar historikern Daniel Larsson. (forskning.se)

Redan den 14 augusti var det första dödsfallet i kolera i Ödenäs och sammanlagt dog 31 personer under epidemin. 13 personer i augusti och 18 i september.

Den förste som dog var Olof Andersson i Djurås och hans gravsten står fortfarande på kyrkogården i Ödenäs, se foto till höger.

Intressant att fundera över smittvägar. Ödenäs hade nära kontakter med Göteborg, hamnen och fisket.

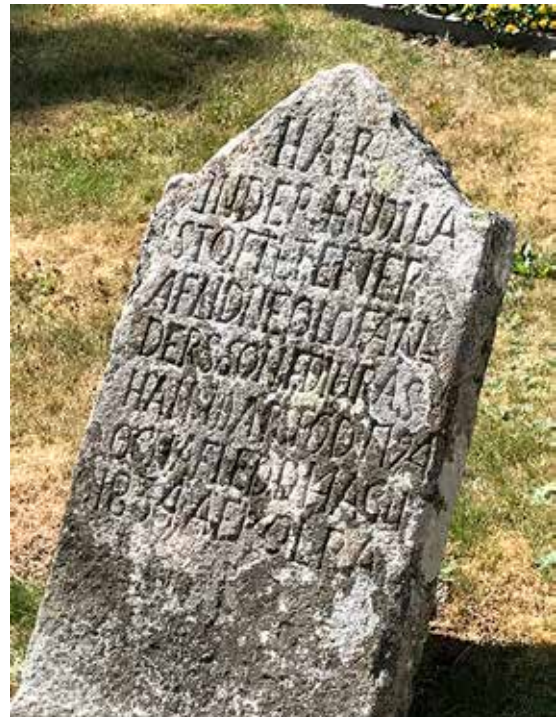
Det första dödsfallet i Alingsås stadsförsamling inträffade den 27 augusti. Under augusti månad avled 13 personer och 52 i september.

I Alingsås landsförsamling dog den första den 14 augusti och till och med september avled 45 personer, varav två i Rödene. I Bälinge från den 21 augusti till och med september dog 15 personer. I Hemsjö dog nio personer, två i september, fyra i oktober, två i november och en i december.

I Ödenäs finns ett sockenstämmoprotokoll från 1831 där man fattade beslut om hur ett av byns torp, Äckra, skulle användas som ”sjukhus”

Här finns mycket att fundera kring ... och jämföra med hur vi hanterar coronapandemin idag.

”År 1831 d 25 sep hölls allmän extra ordinarie sockenstämma i Ödenäs socken varvid förekom:
På anmälan av undertecknad vidtogs följande åtgärder i händelse kolerafarsoten utbrister: åbyggnaden på torpet Äckra under Mellomgården bestämdes till sjukhus. Enkan därstädes Cherstin Jonsdotter utsågs till sjuksköterska och tillerkändes henne ett arvode svarande mot det besvär hon kommer att hava från 8 till 16 shilling Banco för dem som skötas på allmän bekostnad. De övriga hava att själva med henne överenskomma. Olof Larsson på Mellbergs torp antogs till sjukvaktare mot 16 shilling Banco dagligen. Hushyran bestämdes till en riksdaler Banco per månad. Utredningspersedlarna i sjukhuset förses av hemmansägarna på så sätt att varje halvt mantal ansvarar för en full säng. Sjukvaktaren Olof Larsson åtog sig att efter bästa förstånd handhava de läkemedel som kunna komma att föreskrivas och med

Kyrkogården i Ödenäs. ”Här under hwila stoffet efter aflidne Olof Andersson f. Djurås Han war föd 1794 och afledd 14 aug 1834 af kolera.” Gravstenen är upptagen i Alingsås kyrkogårdsförvaltnings register över gravvårdar med synnerligen stort kulturhistoriskt värde. (Klass 1). 1836 bodde 432 personer i Ödenäs. Foto: K Ingeborn

dem i läkarens frånvaro efter föreskrifter de sjuka tillhanda gå. Sjukhuset och varje spärrat hus förses med nödvändighetsvaror genom sammanskott av socknen efter enahanda grunder, som uti nya fattigförsörjningsreglementet är bestämt, men bor innevånare i spärrat hus såvida han förmår efter erhållen hälsa till socknen återbära vad han förskottsvis emottagit. Till nödvändighetsvaror räknas bröd, mjöl, gryn, salt m.m. Penningavgifter utgöres efter ovan åberopade fattigreglemente. Till likbärare antogs: Erik Hansson i Blekås, Olof Eriksson ibm, Andreas Larsson i Ekelund, Lars Eriksson under västra Olofsered i yttre roten. Erik Larsson under Mellomgården. Erik Andersson på Hjulskogen, Hendrick Andreasson under Östergården och Karl Jakobsson vid Gröneslätt. Och tillerkändes för varje gång från 8 till 16 shilling Banco allt efter vägens längd. Och utsågs till tillsyningsmän i byroten Bryngel Andersson, i yttre roten Anders Hansson i västra Olofsered vilka de åligger att tillse att vad nu avgjorts i behovets stund verkställles.

Ut supra in fidem A Sylv, n ”

Kersti Ingeborn, Ödenäs

Inga dålia pajka

Trötta pajka, men vesst va Tärbytöser granna.
Bild: Börje Brorson

Förr i tia fanns dä en festplats i många sockner. Där ordna ongdoma lite fester nōka gånger på summern. Sum regel va dä ena förening sum hade hann umet å det börja öfta mä ett föredrag. Sen dansa di fölkleka, en kunne tävla i pikastning å så kunne en köpa kōrv å brō. I vessa sockner kunne di bju in kändisar som Snoddas, Lasse Dahlkvest å tell å mä Lapp-Lisa kunde komma å sjonga å spela. Sōdda här fester kalla di öfta för Hōppefester. Di försvann i början på sextitart då dä ble nua ordningsregler sum ble för dura för föreningera.

Tankar frå Gōgda

För en tie år sen satt ja å språka mä Tōrsten. Han va födder i början på tjugetart. Han kom in på va en kunne hetta på en lördaskväll när han va onger.

– Förra veckan när det var strömavbrott satt jag i hissen i över tre timmar.

– Det var väl inget, jag stod i fyra timmar i en rulltrappa.

Vi hade sett i tinninga, att dä sulle va Hōppefest i Ogg-le, berättat han. Ja å en kompis bestämde öss för å cykla dit. Dä va inte så långt, ena druger mil bara. Vi feck sun på ett par granna töser å dä sluta mä, att vi fråga um vi feck följa mä dum hem. Dä feck vi gärna. Vi fråga inte var di bodde, vi bara följde mä ätter festen. Men dä tog ena redir stunn. Di va frå Tärby, å dit va dä ett par mil. Men dä geck bra, å kaffet va gött.

Så småningum va dä dags å åka hem, dä va styft två och ena halver mil. När vi kört nōka kilometer feck kompisens ponktering. Vi ställde hanses cykel mot en björk å så åkte vi bägge två på min cykel hem te af-färn. Vi väckte handlarn å köpte en nur cykelslang. Så åkte vi tebakens te kompisens cykel. Vi satte på den nue slangen, pumpa uppen å cykla hem. Vi va hemma före dä va dags å gå upp.

En södden cykeltur tror ja inte att dagens tonårspajka sulle klara å, avsluta Tōrsten sin berättelse.

Håkansson

Årets Ornungastämman annorlunda

Den åttonde Ornungastämman blev mycket annorlunda än de sju föregående. Då har det kryllat av musikanter runt museigården i Ornunga, varit konserter i Simonsgården, Stommen, Ornunga gamla och nya kyrka. Så blev det inte i år. Men det blev inte inställt.

Riksspelmannen Jenny Gustafsson är inte den som ger upp i första taget. Spelmansstämman i Ornunga ställer man inte in, man gör den på ett annat sätt.

Kanske kan man säga att Jenny Gustafsson tjuvstartade med en konsert från ett älgstom vid labyrinten i Ornunga en kväll i juli. Jenny och Pers Nils Toft satt i tornet och spelade och runt omkring satt små grupper som lyssnade och njöt av fikakorgens innehåll. Besöket i Ornunga ingick i en turné som Jenny och Pers Nils gjort i sommar.

Konsert på äldreboende

Att Ornungastämman gör en utflykt har vi aldrig varit med om tidigare, men i år blev det en utomhuskonsert på Kullingshemmet i Vårgårda. Det var musikteatern Unna som kom på besök. På lördagsförmiddagen framträdde Ralf Novak-Rosengren och Marie Länne Persson vid Simonsgården.

Konsert vid badplatsen

På fredagskvällen var det två konserter vid den kommunala badplatsen Gåsaviken. Det var samma program vid båda tillfällena. Scenen låg ett stycke ut i sjön på taket till en flotte. På scenen fanns Emma Johansson och Jonas Simonsson, välkända folkmusikflöjtister. Publikens satt utspridd längs stranden, på bryggan och några kom också i sina båtar. Projektledaren Jenny Gustafsson tyckte det blev en magisk kväll.

En annorlunda scen på Ornungastämman 2020.
Foto: Per-Eric Stjärna.

Väsen vid Stommens loge

I vanliga fall brukar man ha konserter inne på logen på lördagskvällen. I år blev det två drive-in-konserter vid Stommens loge. Scenen var de stora logdörrarna. Kvällens band har det lite missvisade namnet Väsen, men något väsen blev det inte. Bandet består av Jan-Olov Johansson på nyckelharpa, Mikael Marin på femsträngad viola och Roger Tallroth på tolvsträngad gitarr. Förband var en ungdomsgrupp som kallar sig Kuling. Både på fredagskvällen och lördagskvällen var det rena drömvärdet för utomhusarrangemang. De första konserterna båda kvällarna sändes live på internet via alingsåstidning.se och bt.se.

Bra gjort

Det var bra gjort av Jenny Gustafsson och hennes kompisar att inte ställa in Ornungastämman 2020, men vi hoppas att vi får träffas på en normal Ornungastämman 2021!

Med stöd från

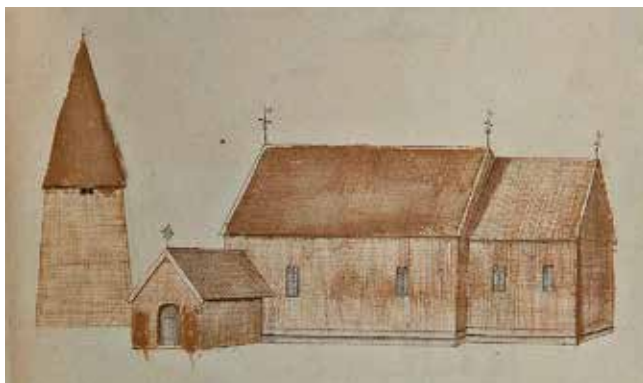
HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Leif Brunnegård

Årets Arbetlivsmuseum 2021!

Frövifors Pappersbruksmuseum

Drottningen av Tiveden

Drottningen av Tiveden och hennes man vilar i Undenäs kyrka.

Något kungarike Tiveden känner jag inte till, men en drottning av Tiveden har det funnits. Det sägs att det rentav finns ättlingar kvar efter denna drottning. Och det är fint värre, hon var kungadotter.

Constantia hette hon och var dotter till Erik XIV och hans dåvarande sambo. Så flickan föddes på kungliga slottet och togs om hand av bland andra kungens syster Cecilia och av Eriks mest kända älskarinna, Karin Månsdotter. Hon som fick gifta sig med kungen.

Fick 14 gårdar

Erik hade flera döttrar som alla togs omhand på bästa sätt. När kungen dog fick Constantia bland annat 14 gårdar i Tiveden av farbror Karl, däribland Bocksjöholm där hon skall ha hållit hov med sin äkta man Henrik Frankelin. Om farbrodern, blivande kung Karl IX, verkar generös så var det enkelt för honom. Gårdarna hade tagits från Vadstena kloster.

Det är Ingemar Brink som faktarikt och med många bilder berättar om Drottningen av Tiveden i nummer 4 2020 av tidningen Mimers brunn. Christina Ström berättar om Göteborgs siste bödel, som faktiskt var brottsling själv. Det gjorde att han förlorade sitt jobb och fick stora problem.

*Det du gör för andra har stor betydelse.
Tyvärr får du sällan reda på det.*

Varnhemsemigranter

Olle Brink skriver om Carl Friman och hans söner från Varnhem som inledde en emigrationsvåg till Amerika. Även där massor av fakta och bilder. I en annan artikel får vi veta att de 11 000 jungfrurna vars ben fanns som heliga relikier i flera kyrkor i trakten i själva verket var en felläsning. Det handlade om elva jungfrur, men felläsningen 11 000 finns kvar än i dag.

Vidare skriver Christer Westerdahl om våra förfäders stockbåtar, ett vanligt fynd, konstaterar han.

Tidningen är på 52 sidor med Christina Ström i Skarstad, Vara, som utgivare.

Hans Menzing

Väverskan i Kinna

Låt oss ur skriften Konst i Mark i de offentliga rummen, citera ett par rader om Väverskan: ”Här står hon, i sin hagmarkslika omgivning i centrala Kinna. Hon bär sin vävlott på axeln, på väg till förläggaren för att få sin lön och för att hämta garn till nästa beting. Hon – en tidlös gestalt – symbol för tusentals vardagliga kvinnor som genom århundraden, med sitt arbete, bidragit till skäliga livsvillkor för bygdens befolkning. Ur Väverskans yrkesskicklighet, noggrannhet, idoghet och gedigna arbete har känslan för färg och form samt kvalitet för textila produkter vuxit fram och förvaltats.”

Någon har sagt – med lite töjning av stavningen – att vi har ett ovanlig konstverk i Kinna: Det är en bronsstaty, gjord av järn. Konstnären heter Britt-Marie Jern!!

Konstverket, invigt 1982, är alltså en hyllning till och föreställer en väverska, en person som kommit att betyda oerhört mycket för utveckling av husslöjden till den omfattande textila industriverksamhet som vuxit fram i trakten, och där Kinna varit väl representerat med flera stora textilföretag.

Saxat från Kinna Hembygdsförenings hemsida

Nytt tak på en trehundraårig fornstuga i Hangelösa

”Lodet i klockan, tvingande tiden trögt och tungt att i cirklar gå, lås och gångjärn och vardagssmiden skola längre än vi bestå.”

Denna dikt av Anders Österling kan sättas in i sitt sammanhang vid beskrivningen av den gamla unika fornstugan i Hangelösa. Där har också människosläkten kommit och gått medan vardagssmiden består, medan däremot vasstaket nu fått läggas om.

Fornstugan är 300 år

Åldern på stugan är bedömd av tidigare landsantikvariern Sven-Axel Hallbäck, som vid en intervju med Nya Lidköpings-Tidningen 1972, menade att stugan är cirka 250 år. Det vill säga nu 2020 cirka 300 år.

Det betyder att den äldsta delen av parstugan byggdes i början av 1720-talet, några år efter att Karl XI, föll för en eventuellt förtrollad kulknapp vid Fredrikstens fästning 1718. Den andra delen av parstugan beräknas tillbyggd omkring 1770.

Den sista som bodde i stugan var Maja Caisa Svensson, som föddes på samma plats 1837, och avled 1924. I folkmun kallades hon Rosa-Maja, för att hon älskade blommor som på den tiden ofta benämndes rosor.

Tidsperspektivet från 1700-talets bondesamhälle med krig och hungersnöd och där unga kvinnor dog i barnsäng till dagens moderna informationssamhälle kan tyckas lång. Men med tanke på att en levande kvinna på 1990-talet i sin ungdom, sett Rosa-Maja, vars mor levde endast fyra år efter de ödesdigra skotten på operamaskeraden i Stockholm 1792, då Gustav III mördades. Eller att timmermännen som skrädde stockarna och byggde fornstugan tillhörde samma generation som Karl XII. Då krymper tidsperspektivet.

Utanför den äldsta delen av rummet finns ett avlångt utrymme för getter, får och höns, som kallas gethuset. Ytterväggen till gethuset består av skiftesstockar.

Många bittra stunder

Rosa-Maja gifte sig 1883 med torparsonen Olaus Svensson, som flyttade till henne i stugan. Äktenskapet blev barnlöst.

Nykterhetskampen Peter Wieselgrens lära om nykterhet hade tydligen inte fått fotfäste i Hangelösa under denna tid, utan Olaus föredrog som så många andra potatis eller säd i flytande form. Om han drack för att de var fattiga eller att de var fattiga för att han drack,

Kent Ottosson i sågartagen med hjälp av ordföranden Barbara Nilsson. Kenny Alm för sin del jobbar på taket.

lär vara osagt, men ett är säkert, Rosa-Maja hade säkert många bittra stunder.

Hon blev änka 1909 och levde ensam i stugan i tolv år innan hon togs in på fattighuset i kyrkbyn. Där dog hon 1924.

För att ansvara för vården av stugan valdes en kommitté i den nybildade JUF-föreningen, där sedan folkskollärare Sven Fredström blev en drivande kraft och eldsjäl. Och många Hangelösabor som gick i Knorrens skola under 1920- och 30-talen, har berättat att de röjde runt stugan och planterade blommor och höll snyggt.

Intresset avtog på 1940-talet och stugan förföll starkt och 1971 tog den nybildade hembygdsföreningen tag i saken och gjorde en grundlig restaurering. Allt under ledning av landsantikvariern Sven-Axel Hallbäck från läns museet i Skara. Torven på det läckande taket ersattes av råghalm som dock bara bestod till 1979, då den ersattes av vass från Vänern. År 2002 var det åter dags att lägga om med vass men då från Polen, och nu 2020 var även denna i dåligt skick, dock utan att läcka. Det ska tilläggas att professionella takläggare hade utfört arbetet, men tydligen står sig inte just vass.

Sommaren 2020 tog hembygdsföreningen det säkra före det osäkra och lade på nytt enkupigt tegel, som rimligen ska bestå under många, många år. Förutom teglet har också inköpts läkt och bräder.

Ekonomi var också en viktig del då kostnaden endast blev cirka 26 000 kronor, istället för cirka 75 000, som en vassläggning med lejd hjälp skulle ha kostat.

Arbetet har proffsigt utförts av medlemmarna Kenny Alm, Kent Ottosson och Kjell Törnqvist, som arbetat helt gratis. Antalet arbetstimmar blev cirka 150.

Ordföranden Barbara Nilsson och andra medlemmar har servat med fika.

Götene kommun har bidragit med 19 060 kronor.

Föreningen planerar något festligt när coronapandemin lagt sig och att bjuda alla generösa givare som skänkt hela 7 000 kronor till takläggningen.

*Matz Nilsson
Hangelösa*

Tipspromenader vid Forentorp

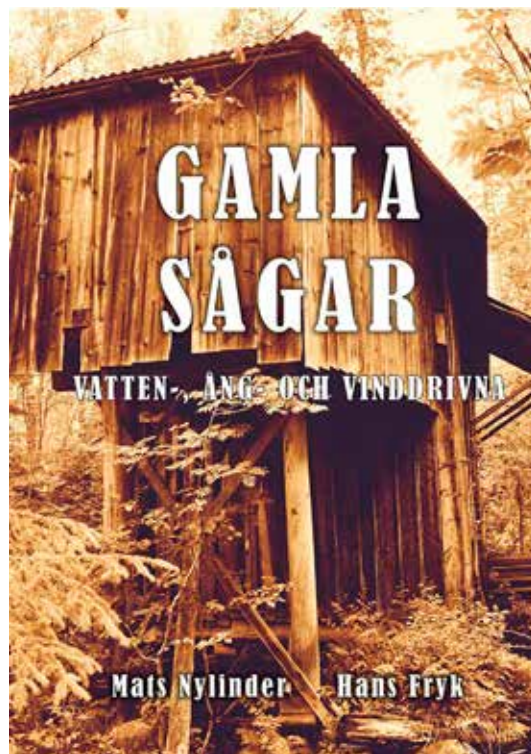
Gudhemsbygden's Hembygdsförening anordnar under sommaren och hösten tipspromenader i en barnvagnsvänlig bana och i mycket vacker natur vid Forentorp invid riksväg 184 mellan Falköping och Skara. Banan löper 3,7 km i historisk, naturskön miljö. Betalning 20 kr sändes in per swish. Läs mer på Gudhemsbygden's hemsida.

Forentorpa ängar

En kortare stig med orange vägvisning i Forentorpa ängar, ett naturreservat, leder dig på historisk mark. Det öppna ängslandskap du ser här började formas redan för två tusen år sedan. Fortiden delas in i olika perioder – stenåldern, bronsåldern och järnåldern.

Fornjoters grav – i denna grav påstås Fornjoter vara begravd. En man som ska ha regerat över Götaland på 300-talet före Kristus. Ett exempel på information som man kan ta del av.

Monika Moberg Kilefors

Gamla Sågar

Skogen har genom alla tider inverkat på vår kultur och våra liv. Vikingaskeppen byggdes av täljbräder, Vasaskeppet av kransågat virke och våra hus och lador av virke från vattensågar, ångsågar och vadersågar. En gång i tiden uppfördes vattensågar för husbehov varhelst det fanns ett vattendrag. Man sågade ofta dygnet runt när vårfloden gav tillräckligt med vatten. Bäckar och åar dämades. I slutet av 1800-talet installerades elgeneratorer vid sågarna som gav ljus i byarna. Det har säkert byggts mer än 10 000 vattensågar i vårt land. I mitten på 1800-talet fanns det fortfarande cirka 5 000 vattensågar och drygt 50 ångsågar. Idag finns några av dessa kvar som byggnadsminnen, men de flesta är under förfall och är snart borta. Denna bok ger en inblick i sågverksindustrins utveckling fram till början av 1900-talet och en beskrivning av de flesta kvarvarande vatten-, ång- och vinddrivna sågverken i landet.

Vi har rest från Hässleholm i Skåne till Vittangi i Lappland och träffat många entusiastiska män och kvinnor som bidragit med kunskap och guidningar. Många av de besökta sågverken är idag i liv tack vare hembygdsföreningar och ofta tack vare en enskild, driftig person.

Mats Nylinder och Hans Fryk

Boken – inbunden på 282 sidor, kan beställas genom Mats Nylinder

E-post: M.Nylinder@telia.com

Tel: 070-556 32 08

Pris: 498 kr inkl. moms, porto tillkommer.

Ester höll kontakt med vykort

När Ester Andersson i Sörgården Ornunga gifte sig med handlanden J F Gabrielsson på Ekelund i Ljur 1910 flyttade hon inte så långt, en knapp mil, men det var inte så lätt att hålla kontakten med hemmet i Ornunga, det fanns ju inga telefoner. I Ljur kom de första telefonerna 1912 och i Ornunga 1916, och då var det bara några få abonnenter i varje socken och ledningarna kom från telefonstationen i Vårgårda.

Gick, åkte häst eller skrev brev

Ville Ester ha kontakt med hemmet i Ornunga eller att hennes föräldrar eller syskon hade något ärende till henne, då fick man gå eller åka häst. Var det inte så bråttom kunde man skicka ett vykort eller brev. Mellan Sörgården och Ekelund var det flitig korrespondens. Ett brev eller vykort från Ornunga kunde innehålla ett önskemål om att Ester skulle ta med några varor från affären när hon skulle komma hem på besök till helgen. Det kunde också vara ett gratulationskort på en födelsedag eller namnsdag. Eller kanske en liten vardaglig episod som mamma Johanna ville berätta för Ester.

Vykort

Vykort från bygden kunde man köpa i affären, eller som man ofta sa, i boden. Hos Jonssons i Ornunga fanns det kort som visade en vy från Ornunga nya kyrka ner över Ornungasjön eller en bild på Ornunga gamla kyrka. Men det finns också en annan typ av kort. Att få vara med på ett kort var en märkvärdighet och kanske lite extra fint. Det övre kortet är från den gamla prästgården i Asklanda. Visst ser det härligt ut med prästfamiljen ute vid kaffebordet i trädgården.

Kortet i mitten är Jonssons affär i Ornunga, det som idag heter Kyrkeborg och är familjen Aronssons hem. Om det är kunder eller grannar som poserar vet jag inte, men förmodligen var det en viktig händelse när fotografen från Vårgårda, Herrljunga eller kanske till och med Borås kom och ställde upp sin stora kamera.

När Viola Gabrielsson fyllde 10 år 1926 kom det naturligtvis ett gratulationskort från kusinerna i Sörgården. Jag funderar lite på om det är lika roligt att få ett SMS i mobilen för dagens tioåringar som det var för Viola att få ett vykort? Undrar du vad det var på kortets framsida? Det var Ornunga gamla kyrka. Så småningom kom det fina kort med blommor. Då var det nog ännu roligare att få ett gratulationskort.

Eftermiddagskaffe hos prästen. Kortet är taget i Asklanda gamla prästgård omkring 1910.

Ornungaboden. Henrik Jonsson fick affärsrättigheter år 1879 och då byggdes huset. Affärsverksamheten upphörde 1963.

Gratulationskortet har jag fått låna av familjen Gabrielsson.

Leif Brunnegård

Kolmilan Ingrid i Hallum, Varola, hemma hos Lisbeth och Lennart Johansson, Varola-Vretens Hembygdsförening.

Kolmila i Varola

Varola-Vretens Hembygdsförening har även i år byggt en kolmila hos Lisbeth och Lennart Johansson i Hallum. På grund av eldningsförbudet i augusti fick den tålmodigt vänta ett par veckor innan den kunde tändas. Sedan vaktades den dag och natt i ca tre dygn i fyratimmarspass av hembygdsföreningens medlemmar. Det fanns inte en chans att somna ”på sin post”, då det var småläckor jämt och ständigt som måste tätas till. Men däremellan kunde man njuta av natthimlens alla stjärnor och mystiska ljud, medan 20 kubikmeter ved sakta förvandlades till finfin grillkol.

Efter att milan kolat färdigt och slocknat dröjer det ytterligare en dryg månad innan den är så kall att man kan börja gräva fram kolet.

Förra året, då det var första gången hembygdsföreningsfolket byggde en kolmila var det ett stort arrangemang med mycket besökande, men pga coronapandemin var det i år mest lite folk från bygden som fick se milan tändas.

Det här med kolmilan har varit för många mycket intressant och ”kolare-basen” Lennart Johansson berättar gärna om hur denna gamla yrkestradition går till. Det är ju viktigt att bevara gamla hantverk till framtidens unga generationer.

Kolmilor ska enligt tradition ha ett kvinnonamn och i år blev det Ingrid efter Ingrid Svahn, som var en av dem som energiskt arbetat sen i våras för att iordningställa milan och som nu fick äran att tända 2020 års kolmila.

*Monica Svensson
Varola-Vretens Hembygdsförening*

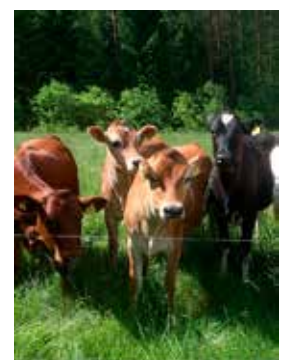
Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Nästa nummer av Västgötabygden, nummer sex, kommer i slutet av november. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Västgötabygden publiceras på vår hemsida en månad efter utgivningen. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

**Håll ut
och
håll
avstånd!**

**Råd i
coronatider!**

Om ni i koråmartider anordnar disko på gräsmattan utanför hembygdsgården, vill vi gärna vara med. Foto: M Moberg Kilefors

Avgående ordförande Sölve Johnsson och styrelseledamoten Kristina Jonegård samt nyvalde ordföranden Kjell Gustafsson, Göttorp. Foto: Göran Englund

Ny ordförande i Husaby

Kjell Gustafsson valdes till ny ordförande när Husaby-ortens Hembygdsförening hade årsmöte i hembygdsgården i Husaby. Sölve Johnsson avtackades efter 15 år som ordförande.

– Tiden går fort när man har roligt, sa Sölve Johnsson. Vi har varit kreativa och skapat mycket tillsammans. Vi har förvaltat, utvecklat och skapat nytt, fortsatte han. Berättarkvällar, skördemarknad och slåtteräng är något av det vi gjort och gör tillsammans. Allt har gjorts med Hembygdsgården i centrum och samarbete med andra aktörer har varit ledordet. Jag tackar medlemmarna och önskar den nye ordföranden och styrelsen lycka till, sa Sölve Johnsson.

Årsmötesförhandlingarna leddes av Göran Englund. Till ny styrelseledamot valdes Anna Mogren. Övriga i styrelsen är Ann-Marie Fält, Berit Tuvehagen, Jan-Olov Lundqvist, Kjell Johansson, Göran Englund, Ewert Jonsson och Lars-Åke Paulsson.

Suppleanter är Ryno Härmark, Martin Bolms och Martin Hansson.

Kristina Jonegård avgick ur styrelsen och tackades med en blomma. Alf Nyström avgick ur trädgårdskommittén och tackades även han. Vid årsmötet valdes också flera kommittéer. Dessa är mycket viktiga för verksamheten.

På grund coronapandemin har de flesta planerade aktiviteterna fått ställas in i sommar, inklusive den populära kaffeserveringen i hembygdsgården.

*Göran Englund
Husaby Hembygdsförening*

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.

073-943 61 75. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör

tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller monika.moberg@blackhornet.me

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,

541 96 Våring, tel 0708-42 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,

tel 0730-23 11 50. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad,

465 97 Nossebro, tel 0512-531 50, 070-32 81 333.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås,

tel 070-672 31 56

E-post: svenake.mokander@gmail.com

Ingrid Zackrisson, Kullavägen 59, 519 95 Tostared.

070-496 05 59. E-post: ingridzackrisson59@gmail.com

Skribenter, knutna till redaktionen

Hans Menzing, Skara, tel 0511-126 43.

E-post: hans.menzing@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda, tel 0322-66 11 43.

E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Gustafsson,

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,

tel 0322-62 71 81, 0705-32 64 24,

E-post: lena.g@vhbf.se

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Bengt-Göran Ferm

Sällgatan 19, 565 33 Mullsjö, 0392-133 15,

0702-67 59 75, benke.ferm@gmail.com.

Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara, tel 070-591 24 55.

E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-

förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

bostad 070-313 65 60. e-postadress: kansli@vhbf.se

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Har Du adressförändring, ring till Eva Mann,

tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.

OBS! Får ej kopieras till andra hemsidor sid 1-32

Utsikt från Vallby Sörgårdens gårdsplan. En sensommarbild anno 2020 med moln på himlen. Kanske är det coronamoln? Den gamla smedjan vid det stora trädet mitt i bilden. Vacker natur. Det saknas människor, är det rädslan för pandemin som håller oss borta? Denna sommar har för de flesta hembygdsföreningar inneburit inställd verksamhet eller vandringar utomhus. Nu kommer hösten med starka färger, rusk och mörker. Men vi kan fortfarande, rätt klädda, göra våra vandringar i landskapet. Vi får hoppas på ett ljusare år till våren. Foto: © Monika Moberg Kilefors

Nästa nummer utkommer i slutet av november
Julen närmar sig med de färgglada berättelserna
Projekt om Hembygden i landskapet
Vi påminner om prenumerationen för nästa år